

Preambula

Respublikaçı Alternativ Partiyasının (ReAl) amalı – ölkəmizdə real cümhuriyyət yaratmaq, onu parlament respublikası şəklində qurmaq, ərazi bütövlüyünü bərpa etmək, Azərbaycanı, keçmişə qaytarmadan, tarixi məcrasına salmaq, vətəndaşlarımızın azadlığını və təhlükəsizliyini təmin etmək, cəmiyyətimizi müasir və mütərəqqi dünyagörüşlü, sağlam, bilikli, rəqabətə dayanıqlı, açıq və çevik hala gətirməkdir. Respublikaçı Alternativ Partiyası inanır ki:

– Ölkəmizin insanları həvəslidir, ünsiyyətcildir, yaradıcıdır, çevrələrinə açıq və özlərinə güvənəndir. Vətəndaşlarımız özəl təşəbbüsləri həmişə yüksək dəyərləndiriblər – özləri qazanıb, başqaları ilə paylaşmağa üstünlük veriblər. Azərbaycanda sovetdən qalma və ətalətlə davam edən idarəetmə təcrübəsi insanlarımızın bu təbii keyfiyyətinə zidd olduğuna görə, cəmiyyətimizin inkişafını əhəmiyyətli dərəcədə əngəlləyir. Hazırkı siyasi sistem və ona uyğun formalaşmış ictimai quruluş, xalqımıza Azərbaycanın coğrafi üstünlüklərindən, təbii sərvətlərindən, adət-ənənələrindən yararlanmaq imkanı vermir. Ölkəmizdə bütün bu imkanları verəcək ən optimal quruluş – **Parlament Respublikasıdır.**

– Vətənimizin ən böyük sərvəti onun insanlarıdır. Vətən vətəndaşlardan başlayır. Vətəndaş olmaq – vətənə sahib çıxmaq deməkdir. Vətənə sahiblik kimi ülvə mənəvi dəyərin siyasi, hüquqi və maddi təminatları olmalıdır. Bu təminatların məcmusu – REAL Respublikadır.

– Getdikcə qloballaşan dünyada gələcəyin həlledici münasibətləri coğrafi, hərbi, əmlak və ya başqa maddi üstünlüklər hesabına deyil, ölkələrin insan potensialından və onun rəqabətə dayanıqlı keyfiyyətindən asılı olacaq. Cəmiyyətimizə bu keyfiyyəti gətirəsi gələcək – REAL Respublikadır.

– İqtisadi inkişafın təməli insanların bilik və bacarıqlarıdır. Bilik və bacarıqların insanlara faydalı olması üçün onların asanlıqla mübadilə olunması gərəkdir. Bilik dərd deyil, çarə olmalıdır. Saf ailə mühiti, sağlam təbiət çevrəsi, rahat və çatımlı mədəni təsisatlar olmadan, buna nail olmaq mümkün deyil. İnsanlarımızın xoşbəxtliyi üçün yol açacaq şərait – REAL Respublikadır.

– İnsanlarımızın dəyər verdikləri uğur örnəkləri, təbii və mədəni sərvətlər, ərazilər və sərhədlər, insani münasibətlər, gələcəyə yatırımlar ictimai təşəbbüslər və vəsaitlər hesabına qorunmalıdır. Bunun üçün müstəqil və qərəzsiz məhkəməyə, ədalətli və səmərəli polisə, güclü orduya ehtiyac var. Bu ehtiyacı ödəyəcək təsisat – REAL Respublikadır.

– Heç bir ölkə özünə qapanaraq inkişaf edə bilməz. Azərbaycanın gələcəyi onun dünyaya açılmasındadır. Keçmişdə və hazırda müxtəlif rejimlərin sınağa çalışdığı “müstəsna yol”, “böyük tarixi keçmiş”, “analoqu olmayan inkişaf” kimi şüarlara söykənən siyasətin nəticəsi gerilik və rəzalətdir. Tarixi təcrübə göstərir ki, insanların, malların, xidmətlərin, pulların və ideyaların azad hərəkətini təmin edən ölkələr və bölgələr davamlı tərəqqi edə bilir. Azərbaycanda davamlı tərəqqini təmin edə biləcək gələcək – REAL Respublikadır.

– Vicdan azadlığı və etnik mənsubiyyət – insaniyyətin təməlidir. Azərbaycanın çoxdini və çoxetnik tərkibi – ölkəmizin zənginliyi, gələcək inkişafının zəmanətidir. Hər kəsin, təklikdə və başqaları ilə birlikdə, dinə münasibətini sərbəst seçmək, dəyişmək və ifadə etmək azadlığı, eləcə də, hər kəsin etnik kimliyini rahat bildirmək, onu inkişaf etdirmək imkanı olmalıdır. Bu azadlıq və imkan yalnız başqalarının vicdanına və kimliyinə hörmət çərçivəsində gerçəkləşə bilər. Bu gerçəkliyin təminatı – **dünyəvi Respublikadır.**

– İnsanların rifahı onların mülkiyyətçi, sahibkar, elmi, yaradıcı təşəbbüslərindən asılıdır. Bu təşəbbüslərin hamıya faydalı olması üçün, özəl mülkiyyət toxunulmazlığı və müqavilə azadlığı olmalıdır. Vətəndaşların özəl həyatına hörmət – insan ləyaqətinin təməli şərtidir. Ləyaqətsiz ədalət mümkün deyil. İdrak, iştirak, dürüstlük və aydınlıq təcrübəsini ölkəmizə gətirəcək quruluş da məhz REAL, əsl Respublikadır!

I. REAL RESPUBLİKA

1.1. Hakimiyyətin təşkili

Ana yasa islahatı REAL-ın əsas hədəflərindəndir. Yeni ana yasanın qəbulu ictimai konsensus əsasında həyata keçiriləcək. REAL Azərbaycanı Parlament Respublikası kimi görür. Lakin prezident üsul-idarəsindən Parlament Respublikasına keçid tədricən olacaq. Bu keçidin mərhələləri yeni ana yasada dəqiqliklə təsbit ediləcək.

REAL iqtidarı dövründə hakimiyyət elə təşkil olunacaq ki, onun bir əldə cəmləşməsi, hansısa şəxs, ya da qrup tərəfindən mənimsənilməsi, cəzasız suiistifadəsi mümkün olmasın. Bunun üçün bir neçə vacib ayırmalar edəcəyik.

Mülkiyyəti hakimiyyətdən ayıracağıq. Özəl mülkiyyət fərdi və ictimai inkişafın təməlidir, hakimiyyətin qanunsuz müdaxilələrindən azad olunmalıdır. Hakimiyyət isə xalqındır, ona görə də varlı adamların əlində alətə çevrilməməlidir. Hakimiyyətdə olanlar sahibkarlıqla heç bir şəkildə məşğul ola bilməyəcəklər, vəzifə maaşından, sosial təminatından və qanunla nəzərdə tutulduğu hallarda, vəzifə borclarını yerinə yetirmək üçün verilən imtiyazlardan başqa heç bir maddi qazancları olmayacaq. Çox imkanlı mülkiyyətçilərin sosial məsuliyyətini təşviq edən siyasət yürüdülməli, müvafiq qaydalar və təsisatlar yaradılacaq.

Siyasəti idarəetmədən ayıracağıq. Siyasi məsuliyyəti və icra intizamını təmin etmək üçün siyasi funksiyalarla inzibati funksiyalar arasında sərt bölgü olacaq. Siyasi vəzifələri inzibati vəzifələrdən ayıracağıq ki, eyni adamlar həm siyasətlə, həm də idarəetmə ilə məşğul ola bilməsinlər. Hakimiyyətin mənbəyi xalq olduğu üçün, siyasi vəzifələr ancaq müxtəlif səviyyəli və mərhələli seçkilər vasitəsilə əldə oluna biləcək. Siyasi vəzifələrin hamısı müvəqqəti (növbəti seçkiyədək) olacaq. Siyasi vəzifələr seçkiləri qazanmış partiyaların siyasətini yürütmək üçündür. Siyasi vəzifələri tutanların məsuliyyəti seçicilərinə verdikləri vədlər və həmin vədlərdən doğan öhdəliklər çərçivəsində müəyyən olunacaq. İnzibati vəzifələrin məqsədi tam başqadır. Onlar idarəetməni həyata keçirmək üçündür. İnzibati vəzifələri tutanlar siyasi partiyaların üzvü ola bilməyəcəklər və heç bir siyasi məsuliyyət daşımayacaqlar. İnzibati vəzifələr daimi olacaq. Siyasi hakimiyyətin dəyişməsi inzibati vəzifələri tutanların dəyişdirilməsinə səbəb olmayacaq, bəhanə verməyəcək, imkan yaratmayacaq. İnzibati vəzifələri tutanlar siyasi iradəyə və ya ictimai rəyə deyil, yalnız qanuna tabe olacaqlar. Beləliklə, dövlət aparatı siyasi partiyaların və ideologiyaların hökmranlığı ehtimalından sığortalanmış olacaq. Dövlətin mülki və hərbi xidmətləri qərəzsiz olacaq.

Dini siyasətdən ayrı tutacağıq. Respublika mütləq dünyəvi olacaq. Müxtəlif dini inancları və dinə münasibətləri olan vətəndaşların vergiləri hesabına yürüdülməli siyasət heç bir dinə üstünlük verməməli, dini icmalar arasında ayrı-seçkilik etməməlidir. Hakimiyyət dini məsələlərə qarışmayacaq, qərarlarını dini mülahizələrə görə deyil, dünyəvi qanunların tələblərinə

görə verəcək. Dövlət büdcəsindən heç bir dini tədbir, mərasim və/və ya təşkilat maliyyələşdirilməyəcək. Dövlət büdcəsindən maliyyələşən təşkilatlarda və layihələrdə dini təbliğata yol verilməyəcək. Dini etiqad məsələsi hər bir vətəndaşın təkliddə və ya başqaları ilə birlikdə etdiyi seçimdir. Hər kəs dinə münasibətini rahat ifadə edə biləcək. Dövlət hamınıdır, ona görə də dövlət xidmətində heç kəsdən dinə münasibət soruşulmayacaq, heç kəs dini etiqadına görə dəyərləndirilməyəcək. Dövlət xidmətində çalışan vətəndaşlar arasında dinə münasibətini açıq ifadə etməyə üstünlük verən olacaqsə, onlara, dövlət xidmətinə xələl gətirmədən, dini etiqadlarından doğan ayinlərə riayət etmək azadlığı veriləcək.

Mərkəzi hakimiyyəti yerli hakimiyyətdən ayıracaq. Dövlətin ədalətli, səmərəli və dayanıqlı olması üçün hakimiyyətin şaquli bölgüsü vacibdir. Mərkəzi hakimiyyətin səlahiyyətləri milli səviyyəli və beynəlxalq əhəmiyyətli məsələlərə aid olunacaq. Yerli səviyyəli məsələlər isə yerli seçkili hakimiyyətlərə həvalə olunacaq. Səlahiyyət mübahisələri, ehtiyatların kəskin çatışmazlığı, maliyyə böhranı, fəvqəladə vəziyyət və ya müharibə hallarında mərkəzi hakimiyyət öz təşəbbüsü və ya yerli hakimiyyətlərin müraciəti əsasında yerli hakimiyyətlərin işlərinə müdaxilə edə biləcək. Müdaxilənin həcmi, müddəti və kəskinliyi yaranmış vəziyyətdən doğan zərurətdən asılı olacaq. Yerli hakimiyyətlər yerli büdcələr çərçivəsində işləyəcəklər. Yerli büdcələr əsasən yerli vergi və rüsumların yığımından formalaşacaq. Ellər (yeni inzibati ərazi vahidləri) arasında iqtisadi imkanların fərqliliyi sosial ədalətsizlik yaratmaması üçün milli büdcədən maliyyə müdaxilələri edilə biləcək. Ellərin inkişafı üçün milli büdcədə xüsusi maliyyə ayrımları nəzərdə tutulacaq, amma həmin vəsaitlər yerli hakimiyyətlərə həvalə olunmayacaq. Milli büdcədən ayrılmış vəsaitlərin xərclənməsi mərkəzi hakimiyyətin səlahiyyətində olacaq, həmin səlahiyyətlər isə ayrılmış vəsaitlərin həcminə düz mütənasib olacaq. Qanunların qəbulu, insan haqları, məhkəmə quruluşu və icraatı, xarici işlər, ictimai asayiş, milli təhlükəsizlik və müdafiə məsələləri – mərkəzi hakimiyyətin müstəsna səlahiyyətində olacaq və yerli hakimiyyətlərə heç bir halda həvalə olunmayacaq. Təhsil, səhiyyə, sosial təminat və təbiətin qorunması məsələləri əsasən mərkəzi hakimiyyətin səlahiyyətində olacaq, amma maliyyə imkanları olan ellər öz hesablarına bu məsələlərin inkişafı istiqamətində əlavə tədbirlər görə biləcəklər. Milli əhəmiyyətli layihələr istisna olmaqla, kommunal xidmətlər, yerli təsərrüfat, bölgə mədəniyyəti, şəhər və kənd tikintisi, turizm və əyləncə, yerli əhəmiyyətli yol və digər altyapı, ictimai nəqliyyat məsələləri yerli hakimiyyətlərin səlahiyyətində olacaq.

Qaydaların qəbulunu onların icrasından və mübahisələrin həllindən ayıracaq. Cümhuriyyətin təməl şərtlərindən biri hakimiyyətin üfüqi bölgüsüdür.

Cümhuriyyətimizin gələcəyini parlament respublikası şəklində görürük. Siyasi sistemi təməldən dəyişdirəcək, köklü konstitusiyaya islahatlarını aparacaq. Dövlət Başçısı və İcra Hakimiyyəti funksiyalarını ayıracaq. İcra hakimiyyətində təkbaşnalığa son qoyacaq, bu hakimiyyət kollegial olacaq. Bir-birinin işini təkrarlayan qurumları, süründürməçiliyə və korrupsiyaya yol açan yersiz nəzarət səlahiyyətlərini ləğv edəcəyik. Məhkəmə hakimiyyətinin müstəqilliyinin və qərəzsizliyinin təsisat təminatlarını quracaq.

Milli Məclis. Qanunverici hakimiyyəti, xalq tərəfindən 5 il müddətinə seçilən, Milli Məclis həyata keçirəcək. Milli Məclis 200 millət vəkildən ibarət birotəqlı parlament olacaq. Qanunverici hakimiyyətdə həm milli, həm də yerli mənafələrin təmsilçiliyini təmin etmək üçün Milli Məclisin yarısı mütənasib, yarısı isə majoritar qaydada seçiləcək. Mütənasib seçkilərdə bütün ölkə ərazisi vahid seçki dairəsi olacaq, seçicilər ayrı-ayrı namizədlərə deyil, siyasi partiyalara səs verəcəklər. Partiyaların parlamentdə qazandığı yerlərin sayı, seçkilərdə aldığı

səslərin sayına mütənasib olacaq. Mütənasib seçki qaydasında parlamentdə formalaşan yerlərin sayı 100 olacaq. Partiyaların siyahılarında yer almayan, amma partiyalar tərəfindən dəstəklənən namizədlər (partiya üzvləri və ya bitərəflər), həmçinin müstəqil namizədlər majoritar seçki qaydasında seçkilərdə iştirak edə biləcəklər. Majoritar seçkilərdə seçicilər öz seçki dairələrindən olan və həmin dairələri parlamentdə təmsil etmək iddiasında olan namizədlərə səs verəcəklər. Majoritar seçkilərlə parlamentdə formalaşan yerlərin sayı da 100 olacaq (ölkə ərazisi 100 seçki dairəsinə bölünəcək). Beləliklə, Milli Məclisdə milli və yerli təmsilçilik bərabər olacaq. Milli Məclis qanunları qəbul etməklə yanaşı, onların icrasına nəzarət edə biləcək. Parlamentin hökumətə təsir etmək imkanları yetərli və təsirli olacaq. Parlamentin daxilində siyasi iş partiyaların və müstəqil millət vəkillərinin qrupları şəklində təşkil olunacaq. Parlamentin sahə üzrə komitələri olacaq və onlara böyük səlahiyyətlər veriləcək. Parlament azlığının çoxluq tərəfindən qəbul olunan qərarlardan Konstitusiyaya Məhkəməsinə şikayət etmək səlahiyyəti olacaq (şikayət ancaq Konstitusiyaya uyğunluq məsələsinə dair verilə bilər). Qanunların qəbulu Milli Məclisin müstəsna səlahiyyəti olacaq.

Referendum. Qanunvericilik – xüsusi biliklər, təcrübə, siyasi mənsubiyyət və məsuliyyət tələb edən işdir. Bu işi yalnız xalqın seçdiyi Milli Məclis görə biləcək. Referendumla qanunların qəbulu təcrübəsinə son qoyacağıq. Referendumla ancaq siyasi qərarlar veriləcək. Referendumlar milli və yerli səviyyədə keçirilə biləcək. Milli referendumla qəbul olunmuş qərarların qanuna bərabər hüquqi qüvvəsi olacaq, icra üçün icbari sayılacaq, heç bir hakimiyyət onları dəyişdirə bilməyəcək. Referendumla qəbul olunmuş qərarları ancaq referendumla dəyişdirmək mümkün olacaq. Yerli referendumlar ancaq yerli əhəmiyyətli siyasi məsələlərə dair keçirilə biləcək, onlar vasitəsilə qəbul olunan qərarlar ancaq yerli hakimiyyətlər üçün icbari sayılacaq və ölkə qanunlarına zidd ola bilməyəcəklər. Yerli referendumlarda qəbul olunmuş qərarların ölkə Konstitusiyasına və ya qanunlara zidd hesab olunacağı təqdirdə, Konstitusiyaya Məhkəməsinə şikayət etmək mümkün olacaq. Milli referendumla qəbul olunmuş qərarlardan Konstitusiyaya Məhkəməsinə şikayət etmək mümkün olmayacaq, Konstitusiyaya Məhkəməsinin rəyi öncədən alınacaq. Konstitusiyaya Məhkəməsinin rəyi olmadan, həmçinin mənfə rəyi olduqda, heç bir məsələ milli referendumla çıxarıla bilməyəcək. Milli referendumu – Milli Məclis, yerli referendumları isə, səviyyəsindən asılı olaraq, müvafiq El Məclisləri və bələdiyyələr təyin edə biləcəklər. Yerli referendumlar ancaq yerli büdcə hesabına keçirilə biləcək. Referendumlardan və onlara xərclənən büdcə vəsaitlərindən populist məqsədlərə istifadəsini əngəlləmək üçün, referendumla çıxarılmış (keçirilməsi qanunla tələb olunan referendumlar istisna olmaqla) məsələyə dair mənfə qərarın qəbul olunması (xalq tərəfindən rədd edilməsi) referendumun təşəbbüskarı olmuş məclisin (Milli Məclisin, El Məclisinin və ya bələdiyyənin) buraxılması ilə nəticələnəcək (növbədənənar seçki keçiriləcək). Referendumlar vətəndaşların təşəbbüsü ilə də keçirilə bilər, amma belə halda müsbət qərar (xalq tərəfindən qəbul edilməsi) müvafiq məclisin buraxılması ilə nəticələnəcək.

Prezident. Dövlətin Başçısı Prezident olacaq. Dövlət Başçısı və İcra Hakimiyyəti funksiyalarını ayıracağıq. Prezidenti parlament seçəcək. Prezidentin partiya mənsubiyyəti olmayacaq. Prezident siyasi məsuliyyət daşımayacaq və fəvqəladə səlahiyyətlər istisna olmaqla, öz təşəbbüsü ilə qərarlar verə bilməyəcək. Prezidentin parlament seçkilərindən dərhal sonra yaranan siyasi konyunktur dəyişikliyinə asılı olmaması üçün, Prezidentin səlahiyyət müddəti 7 il olacaq. Milli Məclisin qəbul etdiyi qanunlar yalnız Prezident tərəfindən imzalandıqdan və dərc olunduqdan sonra qüvvəyə minəcək. Prezidentin nisbi veto səlahiyyəti olacaq. Prezidentin qanunvericilik təşəbbüsü səlahiyyəti olmayacaq. Hökumət və ya büdcə böhranı zamanı

Prezidentin Milli Məclisi buraxıb, yeni parlament seçkilərini təyin etmək səlahiyyəti olacaq. Prezident Ali Baş Komandan səlahiyyətlərini həyata keçirəcək. Silahlı qüvvələr, kəşfiyyat və əks-kəşfiyyat xidmətləri Prezidentə tabe olacaq. Bu səlahiyyətlərin tətbiqini səmərələşdirmək, eləcə də sui-istifadə fürsətlərini azaltmaq məqsədilə Prezidentin yanında Milli Təhlükəsizlik Şurası yaradılacaq. Milli Təhlükəsizlik Şurasının sədri Prezident olacaq. Fövqəladə və ya hərbi vəziyyət zamanı ölkənin idarəsi (icra hakimiyyətinin rəhbəri funksiyası) müvəqqəti olaraq Prezidentə veriləcək. Bu haqda qərarı Milli Məclis qəbul edəcək.

Nazirlər Kabineti. İcra hakimiyyətini Nazirlər Kabineti həyata keçirəcək (hökumət). Nazirlər Kabineti parlament seçkilərində qalib gəlmiş partiya tərəfindən formalaşdırılacaq. Heç bir partiyanın parlamentdə yetərinə yer qazana bilmədiyi təqdirdə parlamentdə yer almış partiyaların müştərək hökuməti qurulacaq. Müştərək hökuməti qurmaq üçün danışıqları aparmaq səlahiyyəti, ilk olaraq, Prezident tərəfindən parlamentdə hamıdan çox yer almış partiya veriləcək. Danışıqları aparmaq səlahiyyəti ilə görəvləndirilmiş partiya, bunun üçün ayrılmış müddət ərzində müştərək hökuməti qura bilməsə, Prezident bu səlahiyyəti parlamentdə sıra ardıcılığı ilə yer almış digər partiya verəcək. Partiyalar müştərək hökumətin qurulmasına dair anlaşmaya gələ bilməsələr, Prezident parlamenti buraxacaq və yeni seçki təyin edəcək. Nazirlər Kabineti – kollegial icra hakimiyyəti orqanı olacaq. Nazirlər Kabinetinin rəhbəri Baş nazir olacaq. Baş nazir Nazirlər Kabinetinə təşkilatı rəhbərlik edəcək, amma təkbaşına qərar verə bilməyəcək. Baş naziri Prezident rəsmən təyin edəcək, amma onun seçim hüququ olmayacaq. Baş nazir vəzifəsi seçkilərdə qalib gəlmiş və ya müştərək hökuməti qurmaq səlahiyyəti ilə görəvləndirilmiş partiyanın rəhbərinə veriləcək. Digər nazirləri də rəsmən Prezident təyin edəcək, amma Baş nazirin təqdimatı əsasında. Prezidentin Baş nazir tərəfindən təqdim olunmuş namizədləri rədd etmək səlahiyyəti olmayacaq. Nazirlər Kabinetinin üzvləri ancaq millət vəkilləri arasından təyin olunacaqlar, parlamentdən kənar hökumət üzvlüyü mümkün olmayacaq. Beləliklə, parlament seçkiləri, həm də, dolayı hökumət seçkiləri olacaq. Nazirlər Kabinetinin siyasi kimliyi və kollektiv məsuliyyəti olacaq. Hər hansı bir nazirin yanlışlığına görə bütün kabinet məsuliyyət daşıyacaq və bu məsuliyyət, yanlışlığın dərəcəsindən asılı olaraq, hökumətin istefası ilə də nəticələnə biləcək. Nazirin, hər hansı bir səbəbdən, partiya mənsubiyyətini və ya millət vəkili statusunu itirməsi, avtomatik olaraq nazir vəzifəsinin itirilməsi ilə nəticələnəcək. Beləliklə, hər bir nazir və bütövlüklə Nazirlər Kabineti üzərində həm partiya, həm də parlament nəzarəti gücləndirilmiş olacaq. Baş nazirin istefası Nazirlər Kabinetinin istefası ilə nəticələnəcək. Nazirlər Kabineti dövlət büdcəsinin layihəsini parlamentə vaxtında təqdim edə bilməsə və ya parlament bu layihəni yekun səsvermə nəticəsində rədd edərsə, Nazirlər Kabineti avtomatik istefaya gedəcək. İstefaları Prezident qəbul edəcək. İstefa vermiş hökumətin yerinə parlamentin içindən yeni hökumət qurula bilməzsə, Prezident parlamenti buraxacaq və yeni seçkiləri təyin edəcək.

Məhkəmə hakimiyyəti. Məhkəmə hakimiyyətini vahid məhkəmə sistemini təşkil edən məhkəmələr həyata keçirəcəklər. Məhkəmə hakimiyyəti parlament respublikası quruluşuna uyğunlaşdırılacaq. Məhkəmələrin təsisat müstəqilliyi, prosessual qərəzsizliyi və maddi təminatı təşkil olunacaq. Mübahisələrə, bir qayda olaraq, ümumi məhkəmələrdə baxılacaq. Mübahisələrin mahiyyətindən, mənafeələrin xüsusiyyətindən, maraqlı tərəflərin arasında münasibətlərin gərginliyindən və işlərin həcmindən asılı olaraq, ixtisaslaşdırılmış məhkəmələr yaradıla bilər. Məhkəmələrdə baxılan adi işlərdə, icraatı dayandırır, Konstitusiya Məhkəməsindən təfsir almaq kimi uzunçu təcrübəyə son qoyulacaq. Bütün məhkəmələrin, baxdıqları işlərə aidiyyəti olan Konstitusiya müddəalarını birbaşa tətbiq etməsi təşkil olunacaq. Təfsir mübahisələrinə, aidiyyəti

üzrə, yuxarı instansiyalar tərəfindən baxılacaq. Konstitusiya Məhkəməsinin təfsiri ən yüksək hüquqi qüvvəyə malik olacaq. Məhkəmələr – sosial kompromis vasitəsidir. Onların rolu – yaranan bütün narazılıqları insanlararası münasibətlərdən çıxarmaq və bütün məsuliyyəti dövlətin üzərinə qoymaqdır. Məhkəmələrin hakimiyyətə çevrilməsi üçün, qərarları, qanuna uyğun olmaqla yanaşı, sosial ədalət və barış məqsədlərinə xidmət etməlidir. İlk mərhələdə Konstitusiya Məhkəməsinin və Ali Məhkəmənin hakimləri dərhal ömürlük (pensiya yaşına qədər) təyin olunacaqlar. Zəruri təsisat hazırlıqları başa çatdırıldıqdan sonra aşağı instansiya məhkəmələrin hakimləri də ömürlük təyin olunacaqlar. Konstitusiya Məhkəməsinə birbaşa şikayət imkanları genişləndiriləcək və asanlaşdırılacaq. Fiziki və hüquqi şəxslərə Konstitusiya Məhkəməsinə mücərrəd şikayət (actio popularis) hüququ veriləcək. Birinci və apelyasiya instansiyaları məhkəmələrində sədr vəzifələri ləğv olunacaq. İşlərin nömrələnməsi və hakimlər arasında bölünməsi, ərizələr təqdim olunarkən, xüsusi proqramlaşdırılmış texniki avadanlıq vasitəsilə dərhal həyata keçiriləcək. Mərhələli imtahanvermə sistemindən imtina olunacaq və subyektiv qiymətləndirməyə imkan verən imtahan mərhələlərinin namizədin taleyinə təsiri azaldılacaq. Hakimliyə namizədlərin verdiyi imtahanlar vahid qiymətləndirmə sisteminin tərkib hissəsini təşkil edəcək, hər imtahan üçün minimum keçid balları müəyyən edilərək, bütün imtahanlar prosesin sonuna vahid ballar müəyyən ediləcək. Həmin ballar əsasında namizədlərin təyin etmə növbəlik siyahısı müəyyən ediləcək.

Prokurorluq. Prokurorluğun hüquq mühafizə sistemində hazırkı, qeyri-müəyyən yeri ləğv olunacaq. Prokurorluq Ədliyyə Nazirliyinə tabe ediləcək, Dövlət ittihamının müdafiəsi prokurorların müstəsna və yeganə funksiyası olacaq. Prokurorların statusu dövlət qulluğuna uyğunlaşdırılacaq. Prokurorluğun cinayət işi başlama səlahiyyəti saxlanılacaq. İstintaq prokurorluqdan ayrılacaq (vahid müstəqil istintaq qurumu yaradılacaq) və prokuror nəzarəti ləğv ediləcək. Prokurorlara, işə baxılarkən, transaksiya tətbiq etmə səlahiyyəti veriləcək.

Vəkillik. Vəkillik sahəsində beynəlxalq sənədlər birbaşa tətbiq olunacaq. Vəkillər Kollegiyasının rəhbər vəzifələrinə seçilmək üçün qanunda nəzərdə tutulan mücərrəd və məhdudlaşdırıcı maneələr (üzvləri arasında nüfuza malik olan və seçkilər gününədək intizam tənbehi olmayan) götürüləcək. Vəkilliyə qəbulu həyata keçirən İmtahan Komissiyasının tərkibində vəkillərin sayı artırılacaq. Vəkilliyə qəbul şərtləri sadələşdiriləcək, şifahi imtahanın yoxlama kriteriyaları dəqiqləşdiriləcək, bütün imtahan mərhələləri üçün vahid qiymətləndirmə sistemi tətbiq olunacaq. Namizədlər üçün nəzərdə tutulan 3 illik hüquq stajı şərti, bir il vəkilin yanında məcburi staj keçmə şərti ilə əvəz olunacaq. İkili vətəndaşlığı olan şəxslərin vəkil olması üçün məhdudiyyət götürüləcək. Vəkillərin intizam məsuliyyətinin və tənbehin tətbiq edilməsi və intizam icraatının prosedurları dəqiqləşdiriləcək. Vəkillərin qurum daxili və prosessual hüquqları genişləndiriləcək.

1.2. Effektiv Hökumət

Effektiv hökumətin qurulması islahatların mərkəzində dayanacaq. ReAlminimum resurslarla maksimum nəticələr əldə etməyi bacaran hökuməti "effektiv hökumət" hesab edir. Yüksək funksionallığa, sayca məhdud təsisatlara və məmur aparatına malik, çox az məbləğdə büdcə vəsaitləri hesabına saxlanması mümkün olan hökumət modeli effektiv hökuməti formalaşdırmaq üçün başlıca şərtidir. Belə hökumətdə nazirliklər yalnız siyasi tənzimləmə vəzifələrini həyata keçirəcəklər.

ReAl, ictimaiyyət qarşısında hesabatlı hökuməti "effektiv hökumət" hesab edir. Hökumətin hesabatlılığını təmin etmək üçün xüsusi "hesabatlılıq" standartları işlənəcək. Bu standartlar həm kollegial orqan kimi hökumətin, həm də onun ayrı-ayrı strukturlarının parlament, vətəndaş cəmiyyəti, media qarşısında hesabatlılığını, cəmiyyətə atdığı hər bir addım üçün hesab sormaqla imkanının tanınmasını təmin edəcək.

ReAl, öz fəaliyyətində şəffaflığı ali prinsip kimi bəyan edən hökuməti "effektiv hökumət" hesab edir. Dövlət sirri sayılan son dərəcə məhdud informasiyalar istisna olmaqla bütün hökumət sənədləri ictimaiyyət üçün açıq və əlçatan olacaq. Eyni zamanda, məmurlar hər ilin sonunda gəlirləri və əmlak vəziyyəti haqqında bəyannamə təqdim edəcəklər. Bu bəyannamələrin ictimaiyyət üçün açıqlığı məcburi olacaq.

Dövlət satınalmaları açıq və şəffaf elektron hərracla vasitəsilə həyata keçiriləcək. Büdcə sifarişçisi olan bütün təşkilatların saytında "dövlət satınalmaları" adlı xüsusi bölmədə müntəzəm olaraq satınalmalarla bağlı bütün məlumatlar əks etdiriləcək. Dövlət Satınalmaları üzrə Dövlət Agentliyi ildə bir dəfə parlamentə hesabat təqdim edəcək.

ReAl, fəaliyyətinin nəticələri hər bir cəmiyyət üzvünün asanlıqla qiymətləndirə bildiyi hökuməti "effektiv hökumət" hesab edir. Bunu təmin etmək üçün hökumətin səlahiyyət dairəsinə daxil olan hər bir istiqamət üzrə "effektivlik göstəriciləri" müəyyən olunacaq. REAL üçün "effektivlik göstəricisi" nə qədər çox pul xərclənməsi deyil, xərclənən pullardan cəmiyyətin hər bir üzvünün nə dərəcədə töhfə görməsidir. REAL-ın təklif etdiyi "effektiv hökumət" nəticəli büdcə mexanizmlərinə keçid sayəsində təmin olunacaq. Nəticəli büdcə mexanizmi hökumətin hər bir strukturu üçün dəqiq işlənmiş strateji hədəflər və bu hədəflərə uyğun fəaliyyətlər üzrə büdcə ehtiyaclarının müəyyən olunmasını, büdcə sifarişçisi olan hər bir hökumət təsisatının parlament qarşısında fərdi hesabatlılığını ehtiva edir.

Dövlət işinin cazibəsi və səmərəliliyi artırılacaq. Dövlət məmurlarının əməkhaqqı özəl sektorda mövcud olan ən yüksək adekvat əmək haqlarına uyğunlaşdırılacaq, məmurlar tam sosial sığorta paketilə təmin ediləcək.

Elektron hökumətin qurulması sürətləndiriləcək. Elektron xidmətlərin miqyası genişləndiriləcək. Dövlət satınalmaları, dövlət maliyyəsinin formalaşması və istifadəsi, hökumət qurumlarının fəaliyyəti və qərar qəbuletmə üzrə detallı məlumatlar şəffaf və internetdə əlçatan olacaq. Şəffaflıq və hesabatlılıq üzrə beynəlxalq təşəbbüslərdə iştirakın effektiv nəticələr verməsi üçün müvafiq hüquqi baza yaradılacaq.

Korrupsiya əleyhinə mübarizə effektiv aparılacaq. Korrupsiyanı yaradan səbəblər, normativ hüquqi bazadakı boşluqlar aradan qaldırılacaq. Kölgə iqtisadiyyatının və ikili mühasibatlığın ləğvi üçün ciddi mübarizə aparılacaq.

1.3. Ərazi bölgüsü

Ölkənin inzibati ərazi sisteminin dəyişdirilməsi ReAl-ın prioritetləri sırasında olacaq. Regional və yerli idarəetmədə mərkəzi hakimiyyətin təyinatı ilə formalaşdırılan icra hakimiyyəti strukturlarının iştirakçılığına tamamilə son veriləcək. Hazırda mövcud olan rayonlar regional prinsip üzrə daha böyük inzibati ərazi vahidində birləşdiriləcək və bu yeni inzibati ərazi vahidləri "El" adlanacaq. İndiki rayonlar yerli özünü idarə hüququ olmadan coğrafi ərazi vahidi kimi saxlanılacaq və "Oba" adlandırılacaq. Əhalinin sayından asılı olaraq bir neçə "Oba" bir "El"-in

inzibati ərazi sərhədlərinə daxil ediləcək. Hər "El"də birləşən "Oba"ların sayı, həmçinin "El"lərin son sayı ilə bağlı yekun qərarlar ölkənin tarixi ənənələri nəzərə alınmaqla akademik dəyərləndirmələr də daxil geniş ictimai müzakirələrin nəticələri olaraq qəbul ediləcək. Konstitusiyada ölkənin inzibati ərazi vahidləri kimi Ellər, şəhərlər və kəndlər təsbit olunacaq.

Ellərə yerli özünü idarəetmə hüququ veriləcək. Elin ali hakimiyyət orqanı bilavasitə El əhalisinin seçdiyi Məclis olacaq. Məclis öz növbəsində El Başçısını seçəcək. Bütün Obaların El Məclisində təmsilçiliyini təmin etmək üçün seçki qanunvericiliyində təmsilçilik norması müəyyən olunacaq və həmin normaya müvafiq olaraq Məclis üzvlərinin seçkisi həyata keçiriləcək.

El yerli özünüidarəetməsi 2 pilləli olacaq. Ellər daxilində əhalisinin sayı 75 min nəfərdən az olan şəhər və kəndlər birinci pilləni təşkil edəcək və onların hər biri yerli özünü idarə hüququna malik olacaq, şəhər və kənd bələdiyyələrinə ayrıca olaraq seçkilər keçiriləcək, onları seçkilər vasitəsilə formalaşan kənd və şəhər bələdiyyə məclisləri və məclis tərəfindən seçilən bələdiyyə başqanları idarə edəcək. Kənd və Şəhər bələdiyyələri ikipilləli idarəçiliyə uyğun olaraq El yerli özünü idarəetməsi ilə təbəçilik əlaqələrinə malik olacaq. Bələdiyyələrin formalaşdırılması üçün əhalinin minimum sayına məhdudiyət qoyulacaq və əhalisi 2000 nəfərdən az kəndlərin qonşu bələdiyyələrlə vahid bələdiyyədə birləşdirilməsi nəzərdə tutulacaq.

Əhalisinin sayı 75 min nəfərdən ibarət olan şəhərlərə Böyük Şəhər statusu veriləcək və muxtar yerli özünü idarə tətbiq olunacaq. Muxtar yerli özünüidarə hüququ böyük şəhər bələdiyyələrinin Ellərin təbəçiliyinə daxil olmadan birbaşa mərkəzi hökumətlə münasibətlərə malik olmasını nəzərdə tutur. Böyük Şəhər Bələdiyyələrini əhalinin bilavasitə seçdiyi Mer və Bələdiyyə Məclisi idarə edəcək;

Bakı şəhərinə xüsusi yerli özünüidarə statusu veriləcək və Bakı Böyük Şəhər Bələdiyyəsi yaradılacaq. Bakı Meri və Məclisi birbaşa əhali tərəfindən seçiləcək. Bakı qəsəbələrinin bələdiyyələri paytaxt yerli özünü idarəetməsinin 1-ci pilləsini təşkil edəcək və Bakı Böyük Şəhər Bələdiyyəsi ilə təbəçilik münasibətlərinə malik olacaq. Bakı Böyük Şəhər Bələdiyyəsinin statusu və səlahiyyətlərilə bağlı məxsusi qanun qəbul ediləcək. Bakı Böyük Şəhər Bələdiyyəsinin Məclisinin orta hesabla 100 nəfərdən təşkil edilməsi nəzərdə tutulur. Paytaxtın bütün ərazilərinin maraqlarının Bakı Böyük Şəhər Bələdiyyəsinin Məclisində təmsil olunması üçün Bakı əraziləri və qəsəbələri üçün onların əhalisinin sayına proporsional olaraq təmsilçilik norması müəyyən ediləcək;

Bələdiyyə Məclisləri majoritar qaydada keçirilən seçkilər, El və böyük şəhər bələdiyyələri isə ümumrespublika sisteminə uyğun olaraq qarışıq, yəni həm mütənasib, həm də majoritar üsulla keçirilən seçkilər vasitəsilə təşkil olunacaq.

Müxtəlif səviyyəli bələdiyyələr arasında səlahiyyət bölgüsü ayrıca müəyyən ediləcək. El yerli özünü idarəetməsi və Böyük Şəhər Bələdiyyələrinin maliyyə müstəqilliyi təmin olunacaq. Konstitusiyada El yerli özünü idarəetməsi, şəhər və kənd bələdiyyələri dövlət hakimiyyətinin tərkib hissəsi kimi müəyyən olunacaq. Mərkəzi hakimiyyət yerli və regional xarakterli bütün məsələlərin məsuliyyətini yerli seçkili orqanların üzərinə qoyacaq. Regional səviyyədə ərazi inkişafının planlaşdırılması, şəhərsalma planlarının hazırlanması, regional əhəmiyyətli təhsil və səhiyyə sistemlərinin idarə olunması, yerli səviyyəli iqtisadi qərarların qəbulu Ellərin məsuliyyət çərçivəsinə daxil ediləcək, Ellər bu səlahiyyətlərin icrası üçün zəruri

maliyyə resursları ilə təmin olunacaq. Ellərin ərazisində fəaliyyət göstərən hüquqi şəxslərin mənfəət və dövrüyyə vergiləri mərkəzi büdcə və El büdcələri arasında bölüşdürüləcək. Mərkəzi hökumət El yerli özünüidarətməsinə konkret dövlət səlahiyyətlərinin icrasını həvalə etdikdə, onlara mərkəzi büdcədən məqsədli transfertlər ayıracaq.

Bir şəhərin və kəndin inzibati sərhədləri ilə hüdudlanan lokal xarakterli bütün sosial-iqtisadi və ekoloji məsələlərin həlli ilə bağlı qərar qəbulu bələdiyyələrin məsuliyyət çərçivəsinə daxil ediləcək. Həmin səlahiyyətlərin icrasını təmin etmək üçün dayanıqlı vergi mənbələri və minimum büdcə təminatlılığı mexanizmləri hesabına bələdiyyələrin zəruri maliyyə potensialının formalaşdırılmasına şərait yaradılacaq. Şəffaf və aydın meyarlar əsasında bələdiyyə büdcələrinə mərkəzi hökumətin maliyyə yardımlarının ötürülməsi mexanizmləri hazırlanacaq.

Ərazi idarəetməsinin effektivliyini təmin etmək üçün xüsusi təsisatların formalaşdırılması təmin olunacaq. Hökumətin tərkibində regional inkişafı bağlı dövlət siyasətini koordinasiya edən xüsusi struktur yaradılacaq. Bu qurum Ellər və bələdiyyələrlə mərkəzi hökumət arasında siyasətə dair koordinasiya funksiyasını yerinə yetirərək, regional inkişaf sahəsində dövlət siyasətini formalaşdırmağa məsuliyyət daşıyacaq. Ərazi inkişafının təşviqi üçün dövlət büdcəsinin tərkibində Regionların İnkişafı Məqsədli Büdcə Fondu yaradılacaq. Bu fond vasitəsilə mərkəzi büdcədən El, şəhər və bələdiyyə büdcələrinə transfertlər olunacaq, yerli və regional layihələrin dəstəklənməsi üçün qrantlar ayrılacaq.

1.4. Seçkilərin təşkili

Ölkədə azad və ədalətli seçkilər vasitəsilə dinc və qanuni hakimiyyət dəyişikliyi ənənəsinin yaradılması ReAl-ın əsas hədəflərindən olacaq. ReAl hesab edir ki, cəmiyyətdə davamlı inkişaf yalnız açıq və dürüst siyasi rəqabət nəticəsində mümkündür. Bu məqsədlə yeni seçki qanunu qəbul olunacaq, Parlament və bütün səviyyələrdə bələdiyyə seçkilərinin açıq, şəffaf və rəqabətli şəkildə keçirilməsi təmin ediləcəkdir. Seçkilər tək turlu majoritar və mütənasib seçki sisteminin tətbiqi ilə həyata keçiriləcək. Siyasi partiyalar üçün seçki barajı tətbiq olunacaq və bu hədd 5% təşkil edəcək. Seçkilərdə iştirak edəcək siyasi partiyaların və müstəqil namizədlərin maksimal sayda seçici ilə ünsiyyətini təmin etmək üçün seçki kampaniyalarının müddəti ən azı 3 ay təşkil edəcək.

Seçkilərdə iştirak etmək istəyən müstəqil namizədlərin və partiyaların qeydiyyatı asanlaşdırılacaq. Bütün səviyyələrdə keçirilən seçkilərdə iştirak etmək üçün imzatoqlama proseduru ləğv olunacaq. İmza əvəzinə seçkilərdə iştirak edən partiyalar və namizədlər girov olaraq qanunla müəyyən ediləcək məbləği ödəməli olacaqlar. Partiyalar və müstəqil namizədlər üçün bu məbləğ fərqli olacaq. Məbləğin miqdarı seçkilərdə təsadüfi adamların iştirakını mümkünsüz edəcək. Seçicilərin 5% səsini alan partiya və namizədlərə ödədikləri məbləğ geri qaytarılacaq. Namizədlərin elektron müraciəti və qeydiyyatı mümkün olacaq. Namizədlərin qeydiyyatı üçün qanunla müəyyən edilmiş müddətdə müraciət etmiş, girovun ödənilməsinə və hüquqi statusunu (vətəndaşlar üçün şəxsiyyət vəsiqəsi, partiyalar üçün qeydiyyat şəhadətnaməsi) göstərən sənədi təqdim etmiş namizədin qeydiyyatından qanunla müəyyən edilmiş çox qısa müddət ərzində imtina edilmədikdə avtomatik olaraq qeydə alınmış sayılacaq.

Seçkilərin ümumi təşkilini, seçkilərdə iştirak edəcək partiyaların qeydiyyatını və seçki xərclərinə nəzarəti Parlament qarşısında hesabatlı olan muxtar səlahiyyətlərə malik üçpilləli seçki orqanları həyata keçirəcək. Mərkəzi seçki orqanının funksiyasına aşağı pilləli

seçki orqanlarının normativ və maddi-texniki təminatı, aşağı pilləli seçki orqanlarının tərkibinin müəyyən edilməsi, proporsional seçkilərdə iştirak edən partiyaların qeydə alınması, proporsional seçkilər üzrə nəticələrin elan edilməsi daxil olacaq. Seçki orqanları muxtar səlahiyyətə malik olduqlarından aşağı orqanların yuxarı orqanlara tabeçiliyi ləğv ediləcək və onların fəaliyyətinə məhkəmə nəzarəti həyata keçiriləcək (onların hərəkətindən məhkəməyə şikayət verilə biləcək). Mərkəzi seçki orqanının funksiyasına aid məsələlər (partiyaların proporsional seçkidə iştirakı üçün müraciəti və qeydiyyatı, aşağı seçki orqanlarının tərkibinin müəyyən edilməsi üçün püşkatmanın keçirilməsi, proporsional seçkilər üzrə nəticələrin müəyyən edilməsi) avtomatlaşdırılacağından bu orqan formal səlahiyyətlərə malik olacaq. Bu səbəbdən REAL xüsusi seçki orqanı yaradılması təcrübəsindən imtina edəcək və mərkəzi seçki orqanının funksiyasının həyata keçirilməsi Ədliyyə Nazirliyinə həvalə ediləcək.

Dairə və məntəqə seçki komissiyalarının tərkibi cari Parlament seçkilərində iştirak edən siyasi partiyaların nümayəndələri arasında bərabər şəkildə formalaşdırılacaq. Dairə seçki komissiyası 9 (doqquz), məntəqə seçki komissiyası 7 (yeddi) nəfərdən ibarət olacaq. Seçkilərdə iştirak edən partiyaların ümumi sayı dairə və ya məntəqə seçki komissiyalarının tərkib sayından (dairədə 9 üzvdən və məntəqədə 7 üzvdən) çox olduğu təqdirdə partiyaların təmsil edəcəkləri dairə və məntəqələr püşkatma yoluyla müəyyən ediləcək və komissiyalarda üzvlük partiyalar arasında bərabər şəkildə bölüşdürüləcək. Püşkatma nəticəsində dairə və məntəqə komissiyalarında təmsil oluna bilməyən partiyalara həmin komissiyalarda məşvərətçi səsə iştirak imkanı tanınacaq. Seçkilərdə iştirak edən partiyaların ümumi sayı dairə və ya məntəqə seçki komissiyalarının tərkib sayından az olduğu təqdirdə bir partiya 1 komissiyada 2 nəfərdən artıq nümayəndə ilə təmsil olunmamaq şərti ilə komissiyalara üzvlük partiyalar arasında püşkatma yolu ilə bölüşdürüləcək.

Dairə seçki komissiyasının funksiyasına majoritar seçkilər üzrə namizədlərin qeydə alınması və həmin seçkilər üzrə nəticələrin elan edilməsi daxil olacaq. Məntəqə seçki komissiyalarının funksiyasına səsvermənin təşkil edilməsi, səslərin sayılaraq xüsusi elektron proqramlara yerləşdirilməsi daxil olacaq. Səsvermənin ümumi nəticələrinin hesablanması xüsusi elektron proqramlarla həyata keçiriləcək. Bu nəticələrin hesablanması Mərkəzi seçki orqanında quraşdırılmış monitorlardan görünəcək.

Bütün səviyyələrdə seçki orqanlarının iclasları mediaya açıq olacaq. Seçkilərdə iştirak edən müstəqil namizədlərin və siyasi partiyaların nümayəndələri müşahidəçi qismində bu icaslarda iştirak etmək hüququna malik olacaqlar.

Kütləvi İnformasiya Vasitələrinin qanunla müəyyən ediləcək qaydada səslərin hesablanması prosesini bilavasitə müşahidə etmək, foto və video çəkilişləri aparmaq, internet və ya televiziya vasitəsilə canlı yayım həyata keçirmək, seçki protokollarının surətini əldə etmək hüququ olacaq. Seçki komissiyalarının heç bir halda bu hüququ məhdudlaşdırmaq səlahiyyəti olmayacaq.

Müddətli hərbi xidmətə çağırılanlar hərbi xidmətləri başa çatana qədər, həmçinin qanuni qüvvəyə minmiş məhkəmə hökmü ilə azadlıqdan məhrum edilmiş şəxslərin seçmək hüququ müvəqqəti olaraq məhdudlaşdırılacaq. Hərbi hissələrdə və cəzaçəkmə müəssisələrində seçki məntəqələrinin yaradılması və ya səyyar qutular vasitəsilə həmin yerlərdə səsvermənin keçirilməsi qanunla qadağan olunacaq. Seçki kampaniyası dövründə seçicilər üçün kommunal xidmətlərin göstərilməsi, səsvermə zamanı seçicilərin toplu şəkildə seçki məntəqələrinə

gətirilməsi seçki cinayəti hesab olunacaq. Seçki cinayətlərinə görə cəzalar sərtləşdirilərək, həmin cinayətlər ağır və xüsusilə ağır cinayətlər sayılacaq.

1.5. İnsan haqları

Qanunvericilik siyasətimizi bir qayda olaraq insan hüquq və azadlıqlarının genişləndirilməsi istiqamətində təşkil edəcəyik və bu müddəanı daxili konstitusiyaya prinsipinə çevirəcəyik. İnsan hüquq və azadlıqlarının təminatını praktikada gücləndirəcəyik. Bu məqsədlə insan hüquqları sahəsində beynəlxalq sənədlərdə təsbit olunmuş hüquq və azadlıqların Azərbaycanda birbaşa qüvvəyə minməsi prosesi davam etdiriləcək. İndiki rejim tərəfindən qəbul edilən insan hüquq və azadlıqlarını pozan və ya hüquqların məhdudlaşdırılmasına yönələn qanunların və qanunlara dəyişikliklərin qüvvəsi dayandırılacaq.

İnsan hüquqları müvəkkili. İnsan haqları ombudsmanının statusu gücləndiriləcək və onun fəaliyyəti Paris prinsiplərinə tam uyğunlaşdırılacaq. Ombudsman seçkiləri QHT-lər arasında keçiriləcək və seçkilərin nəticələri formal olaraq Prezident tərəfindən təsdiq ediləcək. Ombudsmanın səlahiyyətləri qanunla dəqiqləşdiriləcək. Ombudsman – insan hüquqlarının vəziyyəti barədə hesabatlar hazırlayacaq, bu barədə ictimaiyyəti, hökuməti və beynəlxalq qurumları məlumatlandıracaq, hökumət qarşısında insan hüquqları sahəsində çatışmazlıqların aradan götürülməsi məsələlərini qaldıracaq. O, İctimai televiziya manesiz çıxmaq, təhsil ocaqlarında insan hüquq və azadlıqlarını təbliğ etmək, insan hüquq və azadlıqlarına aid qanunvericilik prosesində ictimaiyyət adından hökumətlə danışıqlar aparmaq, qanunvericilik təşəbbüsü ilə çıxış etmək hüququna malik olacaq. İxtisaslaşmış müvəkillər institutu tətbiq ediləcək və müvəkillər bu vəzifəyə yalnız bir dəfə seçilə biləcəklər.

Qeydə alınmamış əmlak hüquqlarının rəsmi tanınması üçün şərait yaradılacaq. Bu mümkün olmadığı xüsusi hallarda mülk sahibinə təzminat ödəniləcək, həmin əmlakların hüquqi statusuna aydınlıq gətiriləcək.

İctimai təşəbbüskarlıq təşviq olunacaq. Birliklərin və assosiasiyaların yaradılmasında dövlət təşviqi siyasəti həyata keçiriləcək. Sosial problemlərin həllində vətəndaş cəmiyyətin rolunu artırmaq üçün dövlət xüsusi qrantlar ayıracaq.

Kütləvi İnformasiya vasitələrinin müstəqilliyi təmin olunacaq. Rəsmi dövlət qəzetindən başqa dövlətin kütləvi informasiya vasitələri olmayacaq. Lakin dövlət televiziyasının statusu təcridən dəyişdiriləcək və Parlament Respublikasına keçid başa çatdığında dövlət televiziyası Parlamentin balansında olan Parlament Televiziyası olacaq.

1.6. "Keçid dövrü" qanunu

Azərbaycan Respublikası müstəqilliyini əldə etdikdən sonra, 70 illik sovet totalitar rejimi ilə hesablaşmaya imkan tapmamış, avtoritarizmə yuvarlanmışdır. Bununla da, ölkənin müasir və demokratik dəyərlərə uyğun inkişaf imkanını uzun müddət əldən buraxılmış, dövlət quruluşu, ictimai münasibətlər sistemi, insani və əxlaqi dəyərlər məhv edilmişdir. Avtoritarizmdən demokratiyaya keçid dövründə insan hüquqları rejiminin bərpası və bir sıra digər məsələlərlə bağlı xüsusi "Keçid dövrü" qanunu qəbul ediləcək.

"Keçid dövrü" qanunu yaşanmış tarixlə üzləşərək və hesablaşaraq, yaşananların unudulmaması və cəmiyyətin bütün təbəqələri üçün ibrətə çevrilməsi, eyni zamanda keçid dövründə cəmiyyətin müxtəlif qrupları arasında münasibətlərin kəskinləşməməsi və cəmiyyətin oturuşmuş barışın saxlanması məqsədilə qəbul ediləcək.

ReAl bu hesablaşmanı 5 istiqamətdə (reabilitasiya, arxivlərin açılması, maliyyə amnistiyası, lyustrasiya və tarixi yaddaşın yaradılması) kompleks fəaliyyətin həyata keçirilməsi formasında görür. Reabilitasiyasız amnistiya, amnistiyasız lyustrasiya, lyustrasiyasız arxivlərin açılması mümkün deyil, tarixi yaddaşı yaratmadan isə bunların heç birinin əhəmiyyəti yoxdur.

Reabilitasiya. Rejim tərəfindən yaşamaq hüququnun, mülkiyyət və başqa hüquqları pozulanların, həmçinin pis rəftara məruz qalanların reabilitasiyası qaydaları müəyyən ediləcək. Keçmişdə siyasi təqiblər nəticəsində mühakimə olunmuş, siyasi və vicdan məhbusu olmuş şəxslər tam hüquqi və maddi (könüllülük əsasında) reabilitasiyası təmin ediləcək.

Maliyyə amnistiyası. İki istiqamətdə həyata keçiriləcək maliyyə amnistiyası (kapital və vergi amnistiyası), amnistiyanın subyektləri, kapitalın leqallaşdırılması ilə bərabər leqallaşdırmaya qədərki dövr üçün vergi öhdəliklərindən və vəsaitlərin auditindən azad ediləcəklər.

Lyustrasiya. Keçmiş rejimlə əlaqəsi olan, onun saxlanması üçün ciddi fəaliyyət göstərən, adı kobud hüquq pozuntularda keçən şəxslərə bir sıra fəaliyyətlə məşğulolma və vəzifə tutma qadağası gətiriləcək.

Arxivlərin açılması və rejim yaddaşının əbədləşdirilməsi. Arxivlərin açılmasından öncə vətəndaşlara etirafetmə və öhdəlik götürmə şansı veriləcək. Rejim yaddaşının əbədləşdirilməsi üçün xüsusi tədbirlər həyata keçiriləcək.

II. REAL GÜVƏNC

2.1. Silahlı qüvvələr

Respublikaçı Alternativ Partiyası real güvəni Cümhuriyyətimizi və vətəndaşlarımızı qoruyacaq peşəkar və çevik silahlı qüvvələrin yaradılmasında görür. Ordu bizə təkəcə Qarabağ siyasətinin aləti kimi deyil, daha strateji, mövcudluq və maraqlarımızın müdafiəsi üçün də lazımdır. Bu məqsədlə orduda əsaslı islahatlar həyata keçiriləcək.

Silahlı Qüvvələr quruculuğuyla bağlı strateji sənəd qəbul ediləcək. ReAl hesab edir ki, Azərbaycan Silahlı Qüvvələrinin aydın quruculuq strategiyası olmalı və cəmiyyət bu barədə məlumatlandırılmalıdır. Strateji Müdafiə İcmalı hazırlanacaq və cəmiyyətə təqdim olunacaq. Bu sənəddə nəzərdə tutulan müddətdə orduda həyata keçirilən islahatlar, dəyişikliklər öz əksini tapacaq.

Silahlı qüvvələrimiz tamamilə NATO standartlarına keçəcək. ReAl hesab edir ki, Azərbaycanda hərbi sahəni nizamlayan bir sıra rəhbər sənədlərə, xüsusilə də Milli Təhlükəsizlik Konsepsiyasına və Hərbi Doktrinaya ciddi düzəlişlər və dəyişikliklər ediləcək. NATO standartlarına keçid ardıcıl və sürətlə həyata keçiriləcək. Bu keçid iki mərhələdən ibarət olacaq: birinci mərhələdə struktur, kadr və maddi təminat sahəsində, ikinci mərhələdə isə silahlanma və hərbi texniki təchizat sahəsində islahatlar aparılacaq. NATO ilə əməkdaşlıq sahəsində mövcud

olan sənəd, plan və proqramlar yenidən işlənəcək və eyni zamanda hərbi sahədə əməkdaşlığımızı gücləndirəcək yeni formatlar hazırlanacaq.

Silahlı qüvvələrimiz tamamilə peşəkar olacaq. ReAl Silahlı Qüvvələrin çevikliyini və professionallığını artırmaq məqsədilə məcburi (mükəlləfiyyətli) hərbi xidmətdən imtina edərək, Ordumuzu müqaviləli (peşəkar) əsaslarla təşkil edəcək. Bu keçid iki mərhələdən ibarət olacaq. Birinci mərhələdə Silahlı Qüvvələr yarı peşəkar olacaq və hərbi xidmətə çağırış və səfərbərlik mexanizmi təkmilləşdiriləcək. Bu halda çağırış yaşı qaldırılaraq yalnız 20 yaş üzərindən həyata keçiriləcək. Hərbi qulluqdan imtina edən şəxslər Müdafiə Nazirliyinin tərkibində yeni yaradılacaq Silahlı Qüvvələrin Sosial Fonduna qanunla müəyyən ediləcək məbləği ödəməklə hərbi mükəlləfiyyətdən qismən və ya tamam azad olunacaqlar. İkinci mərhələdə hərbi çağırış tamamilə ləğv olunacaq və ordu yalnız peşəkar əsaslarla formalaşacaq. Hər iki mərhələdə ölkədə səfərbərlik ehtiyatlarının tənzimlənməsi ilə bağlı müasir standartlara uyğun tədbirlər görülməlidir.

Müdafiə naziri mülki şəxs olacaq. Orduda idarəçilik qaydaları tam olaraq NATO standartlarına uyğunlaşdırılacaq. REAL hesab edir ki, orduya vətəndaş nəzarəti mexanizmi tətbiq olunmalı və hərbi qulluqçular üzərində nəzarəti mülki aparat həyata keçirməlidir. Bu məqsədlə Silahlı Qüvvələrin Baş Qərargahı Müdafiə Nazirliyinin Aparatından ayrılacaq. Hərbi əməliyyatların keçirilməsi, döyüşlərin planlaşdırılması tamamilə Baş Qərargah tərəfindən icra olunacaq. Bununla yanaşı, Quru Qoşunlarının Komandanlığı yaradılacaq. Müdafiə Naziri mülki şəxs olacaq və əsasən xarici əlaqələrlə ordu büdcəsinin tənzimlənməsi məsələləri ilə məşğul olacaq. Qısa zaman kəsiyində həm Müdafiə Nazirliyinin aparatında, həm də ümumilikdə Silahlı Qüvvələrdə mülki vəzifələrin sayı artırılacaq. Müdafiə Nazirliyi aparatında ciddi ştat-struktur islahatları aparılacaq, mövcud idarə və şöbələr NATO standartlarına uyğunlaşdırılacaq.

Güc strukturlarının bütün hərbi tərkibləri Müdafiə Nazirliyində cəmləşdiriləcək. Müdafiə Sənayesi Nazirliyi ləğv olunaraq funksiyası Müdafiə Nazirliyinə keçəcək. Eyni zamanda Sərhəd Qoşunlarının və Daxili Qoşunların hərbi tərkibləri də Müdafiə Nazirliyinə birləşdiriləcək. Ümumilikdə Silahlı Qüvvələrdə şəxsi heyətin idarəedilmə sistemi təkmilləşdiriləcək. Hər bir ştat üzrə dəqiq funksiyaları, hər vəzifədə xidmət müddəti, ehtiyata göndərilənə qədər rütbədə olma müddəti ilə bağlı dəqiq prosedurlar hazırlanacaq.

Hərbi təhsil sistemi təkmilləşdiriləcək. Ali Hərbi Məktəblərdə hərbi tədrisin səviyyəsi qaldırılacaq, hərbi sahədə kadr hazırlığı sahəsində NATO-ya üzv ölkələrlə əməkdaşlıq gücləndiriləcək. Silahlı Qüvvələrin dünyagörüşlü, bilikli və NATO standartlarına uyğun zabitlərlə təmin olunması istiqamətində təxirəsalınmaz işlər görülməlidir. Silahlı Qüvvələrin idarə olunmasında çavuşların rolu və bu məqsədlə çavuş hazırlığı mərkəzlərinin sayı və keyfiyyəti artırılacaq.

Hərbçilərin sosial rifahı təmin olunacaq. Hərbçilərin tutduqları vəzifələrə, rütbələrinə, xidmət durumlarına, məsuliyyətlərinə müvafiq yeni, müasir standartlara uyğun məvacib cədvəli yaradılacaq və əmək haqlarının artırılması yeni prinsiplərlə müəyyən olunacaq. Məvaciblər və ödənişlər hərbi qulluqçuların sosial rifahının yüksəldilməsi hədəfinə uyğun olacaq. Hərbçilərin cəmiyyətdəki statusu daima yüksək tutulacaq. Ehtiyatda və istifadə olan hərbi qulluqçuların, hərbiçilərin ailə üzvlərinin, şəhid ailələrinin, itkin və girov düşmüş vətəndaşların ailələrinin sosial təminatının yüksəldilməsi, problemlərinin həlli əsas prioritetlərdən olacaq.

Ordu üzərində parlament nəzarəti olacaq. Parlamentin və onun Təhlükəsizlik və Müdafiə Komitəsinin Silahlı Qüvvələrə yönəlik səlahiyyətləri və məsuliyyətləri artırılacaq. Yeni əsaslarla formalaşacaq silahlı qüvvələrimizin üzərində şəffaf büdcə nəzarəti həyata keçiriləcək. Parlament qarşısında müdafiə xərclərinin əsaslandırılması və Müdafiə Nazirliyinin hesabatlılığı proseduru tətbiq olunacaq. Bu məqsədlə Parlamentdə hərbi quruculuq işlərinə nəzarət edəcək etimad qrupu yaradılacaq.

Ordu üzərində ictimai nəzarət olacaq. Silahlı Qüvvələrdə insan haqlarının qorunması məsələsində ictimai nəzarət təmin olunacaq. İctimai nəzarət mexanizmləri ayrıca olaraq qanun şəklində işlənib həyata keçiriləcək və orduda islahatlarla bağlı cəmiyyəti intensiv məlumatlandırma konsepsiyası yaradılacaq.

2.2. Təhlükəsizlik

Təhlükəsizlik sahəsində islahatlar hüquq-mühafizə orqanlarının fəaliyyətinin effektivləşdirilməsi və ictimai etimadının bərpa edilməsi məqsədilə həyata keçiriləcək. Bu baxımdan geniş struktur dəyişikliyi, funksiyaların yenidən bölüşdürülməsi və iş prinsiplərinin müasirləşdirilməsi həyata keçiriləcək. Bu qurumların əhali arasında yaranmış güvənilməyən, zora dayanan və effektiv işi olmayan obrazının dəyişdirilməsi islahatın əsas məqsədi olacaq. İslahat hüquq-mühafizə orqanlarının fəaliyyətinin hər dörd istiqamətinə (ictimai asayiş, əməliyyat-axtarış, təhqiqat və ibtidai istintaq) aid olunacaq.

Milli təhlükəsizlik. Milli Təhlükəsizliyi siyasi fəaliyyətdən ayıracağıq. Təhlükəsizlik sahəsinə cavabdeh olan qurumlar birbaşa Prezidentə tabe olsalar da hökumətlə işgüzar əməkdaşlıq edəcək və Milli Məclis qarşısında hesabat verəcəklər.

İctimai asayiş. İctimai asayişin təmin edilməsi üçün Fövqəladə Hallar Nazirliyi, Dövlət Yol Polis İdarəsi və Post Patrul Xidmətinin bazasında Daxili İşlər Nazirliyinin (DİN) yeni qurumu Jandarma İdarəsi yaradılacaq. İctimai etimadı bərpa etmək məqsədilə əhali ilə ən çox təmasda olacaq Jandarma İdarəsinin formalaşmasında gender məsələsinə xüsusi önəm veriləcək.

Təhqiqat və istintaq. Təhqiqat və ibtidai istintaq sahəsində fəaliyyət göstərən DİN-in Baş Mütəşəkkil Cinayətkarlıqla Mübarizə İdarəsi, İnsan Alverinə qarşı mübarizə idarəsi, Baş narkotiklərlə mübarizə idarəsi, Baş prokurorun yanında Korrupsiyaya qarşı mübarizə idarəsi və Respublika Prokurorluğunun Ağır Cinayətlərə dair İstintaq İdarəsinin bazasında, müxtəlif masaları olan Vahid və Müstəqil İstintaq və təhqiqat orqanı və həmin orqanın regional qurumları yaradılacaq. Həmin qurum birbaşa Prezidentə tabe olacaq. Bu qurum ağır və xüsusi əhəmiyyətli cinayətlərin ibtidai araşdırılması ilə məşğul olacaq.

Əməliyyat-axtarış fəaliyyəti. Əməliyyat-axtarış fəaliyyətinin insan hüquq və azadlıqlarını pozan şəkildə istifadəsi, həmçinin istintaqdan siyasi təzyiqlə vasitəsi kimi istifadə təcrübəsinə son qoyulacaq. Bu sahədə pozuntuları önləmək üçün əməliyyat-axtarış fəaliyyətinə effektiv məhkəmə nəzarəti həyata keçiriləcək. Əməliyyat-axtarış fəaliyyətini həyata keçirən subyektlərin dairəsi məhdudlaşdırılacaq. Əməliyyat-axtarış fəaliyyəti ilə ibtidai istintaq fəaliyyətinin tədricən unifikasiyası aparılacaq və vahid ibtidai təhqiqat anlayışı yaradılacaq. Əməliyyat-axtarış fəaliyyətini və ibtidai istintaqı həyata keçirən subyektlərin analitik imkanlarının artırılması üçün onların taktiki hazırlığı yüksəldiləcək. Əməliyyat-axtarış fəaliyyətində istifadə olunan xüsusi texniki vasitələr bazası yaradılacaq.

Daxili İşlər Nazirliyi. DİN-in strukturu sadələşdiriləcək. Əməliyyat-axtarış, təhqiqat və istintaq fəaliyyəti DİN-dən ayrılacaq. Bu məqsədlə DİN-in Təhqiqat və İstintaq, Əməliyyat-axtarış sahəsində fəaliyyətini həyata keçirən strukturları ləğv olunacaq. Interpolun Milli Mərkəz Bürosu DİN-in tərkibindən çıxarılacaq.

Cinayətkarlığın statistikasının aparılması ilə bağlı olan və informasiya dəstəyini təmin edən struktur DİN-in tərkibindən çıxarılarq Ədliyyə Nazirliyinin tərkibinə veriləcək. Məlumatların onlayn bazası yaradılaraq cinayət təqibini həyata keçirən orqanlara açıq olacaq.

Mühafizə fəaliyyəti. Mühafizə fəaliyyəti özəl olacaq. DİN-in Baş Mühafizə İdarəsi ixtisar olunacaq. Yalnız xüsusi əhəmiyyətli obyektlərin mühafizəsi dövlət inhisarında saxlanılacaq.

Kiçik cinayətkarlıqla mübarizə. Az ağır hesab edilən cinayətlərin ibtidai araşdırması yerli jandarmeriyaların kompetensiyalarına aid olunacaq. Həmin cinayətlərin ibtidai araşdırılmasına sadələşmiş icraat qaydası tətbiq olunacaq. Orqanlar arası cinayət təqibi ilə bağlı səlahiyyət məsələsi məhkəmə qaydasında həll olunacaq. Məhdud şəkildə əməliyyat axtarışı fəaliyyətini həyata keçirəcək özəl istintaqa (detektiv fəaliyyəti) icazə veriləcək.

Sərhəd və Miqrasiya fəaliyyəti. Sərhəd xidməti sahəsində fəaliyyət iki hissəyə ayrılacaq. Sərhədin mühafizəsi sahəsində fəaliyyət Silahlı qüvvələrə həvalə olunacaq. Sərhəd keçid məntəqələrində pasport nəzarəti funksiyasını isə Jandarmeriya (polis) həyata keçirəcək. Miqrasiya sahəsində fəaliyyət unifikasiya olunacaq.

2.3. Xarici siyasət

Cümhuriyyətimizin xarici siyasətinin əsas hədəfləri – ərazi bütövlüyümüzün bərpası, milli təhlükəsizliyimizin təmin edilməsi, xarici ölkələrdə yaşayan, işləyən, səfərə gedən vətəndaşlarımızın hüquqlarının qorunması, ölkəmizin iqtisadi və texnoloji inkişafının təmin edilməsi, demokratik dəyərlərin təşviqidir.

ReAl dünyanın ictimai rəyində “Azərbaycan” sözünü sülh, demokratiya və inkişaf sözlərinin sinoniminə çevirməyi xarici siyasətinin başlıca məqsədi hesab edir. Buna nail olmaq üçün məzmunuz balanslaşdırma siyasətindən imtina ediləcək.

ReAl Azərbaycanın gələcəyini və təhlükəsiz inkişafını Avroatlantik məkana inteqrasiyada görür.

NATO-ya üzvlük haqqında rəsmi müraciət ediləcək. ReAl Azərbaycanın NATO ilə əməkdaşlığının genişləndirilməsini regional və qlobal səviyyələrdə təhlükəsizliyimizin zəmanəti hesab edir. Ölkəmizin NATO ilə imzaladığı “Sülh Naminə Tərəfdaşlıq” proqramı və digər proqramlar çərçivəsində üzərinə götürdüyü bütün öhdəlikləri sürətlə həyata keçirəcək və ilk növbədə “Fərdi Tərəfdaşlığa dair Əməliyyat Planı”nda əksini tapan islahatları yerinə yetirəcək və bu çərçivədə əməkdaşlığın daha da genişləndirilməsi niyyətini ortaya qoyacaq. Azərbaycan beynəlxalq terrorizmə qarşı mübarizədə yaxından iştirak edəcək.

Avropa Birliyinə üzvlük haqqında rəsmi müraciət ediləcək. ReAl hesab edir ki, daimi inkişafın təmin edilməsi Azərbaycanın Avropa Birliyi ilə (AB) əməkdaşlığın genişləndirilməsindən keçir. “Şərqi Tərəfdaşlıq Sazişi” çərçivəsində Avropa Birliyi ölkələrilə daha sıx əməkdaşlıq siyasəti həyata keçirəcək, “Assosiasiya Sazişinin” imzalanmasına yönələn azad ticarət məkanının qurulması, enerji təhlükəsizliyi və demokratiya sahəsində əməkdaşlığı dərinləşdirəcək. Azərbaycan birtərəfli olaraq Avropa Birliyinə daxil olan ölkələrin vətəndaşları üçün vizanı ləğv edəcək. Ölkə qanunvericiliyi Avropa Birliyi qanunvericiliyinə uyğunlaşdırılacaq.

Türkiyə ilə hərbi siyasi sahədə əməkdaşlıq genişləndiriləcək. ReAl hesab edir ki, Azərbaycanın ən yaxın müttəfiqi Türkiyə Cümhuriyyəti ilə strateji əməkdaşlığımız daha yüksək səviyyədə qurulmalıdır. Türkiyə ilə iş birliyimiz təkcə tarixi-mədəni köklərə və iqtisadi bağlara deyil, daha çox paylaşdığımız çağdaş demokratik dəyərlərə əsaslanacaq. Türkiyənin NATO-nun üzvlərindən biri olması onun ölkəmiz üçün dəyərini ikiqat artırır. Türkiyəylə xarici siyasətimizi razılaşdırılmış şəkildə həyata keçirmək üçün bütün maneələr aradan qaldırılacaq. Türkiyə vətəndaşları üçün Azərbaycan vizası ləğv olunacaq.

Mehriban qonşuluq siyasəti həyata keçiriləcək. Azərbaycan qonşuları ilə münasibətini bir-birinin daxili işlərinə qarışmamaq, qarşılıqlı hörmət və dostluq əsasında quracaq. Ölkəmiz qonşu dövlətlərlə siyasi, iqtisadi, mədəni və humanitar əlaqələri genişləndirməyə, münasibətlərimizdə mövcud olan problemləri aradan qaldırmağa çalışacaq. Rusiya Federasiyasında yaşayan və fəaliyyət göstərən vətəndaşlarımızın durumu daima diqqət mərkəzində olacaq. Gürcüstanda və İran İslam Respublikasında yaşayan soydaşlarımızla mədəni əlaqələrimizi genişləndirməyəsəy göstəriləcək.

Azərbaycan Dünya Ticarət Təşkilatına (DTT) üzv olacaq. DTT-ylə danışıqları yekunlaşdıraraq ilk növbədə Azərbaycanın iqtisadi maraqlarını prioritet hesab edərək ölkəmizi bu təşkilata üzv edəcəyik. DTT-yə üzv olmaqla Azərbaycanın dünya iqtisadiyyatına inteqrasiyası sürətləndiriləcək. Dünyanın aparıcı fondları, bankları və sığorta şirkətləri tərəfindən iqtisadiyyatımıza sərmayə qoyuluşu asanlaşdırılacaq.

İmzalanmış sazişlərə əməl ediləcək. Azərbaycan Respublikasının imzaladığı bütün sazişlərə və üzərinə götürdüyü öhdəliklərə əməl ediləcək. Ölkəmiz neft və qaz sahəsində bağlanmış irimiqyaslı müqavilələrə sadıqlığını saxlayacaq. Eyni zamanda, xarici şirkətlərlə, onların mənsub olduğu ölkələrin rəhbərliyi ilə və beynəlxalq şəffaflıq təşkilatları ilə imzalanmış sazişlərin dünyanın dəyişən mühitinə uyğunlaşdırılması üçün səmimi və xoşniyyətli iş qurulacaq.

2.4. Qarabağ

Qarabağın işğaldan azad edilməsi və işğal olunmuş ərazilərin Azərbaycan dövlətinin nəzarəti altına qaytarılması ReAl-ın ən basit məqsədlərindəndir. ReAl hesab edir ki, ərazi bütövlüyümüzü bərpa etmək üçün ordumuzun güclü və nizamlı, xarici siyasətin yetkin olması ilə

yanaşı dünyada Azərbaycanın demokratik dövlət imici təşəkkül tapmalıdır. Bunun üçün cəmiyyətdə siyasi bərişə nail olmaq gərəkir.

ReAl Qarabağ probleminin sülh yolu ilə həll olunmasına tərəfdardır.Qarabağa Azərbaycan konstitusiyası çərçivəsindəözünüidarə imkanları tanınacaq və erməni əsilli vətəndaşlarımızıntəhlükəsizliyinə və haqlarına tam təminat veriləcək.Bununla yanaşı,ReAl hesab edir ki, Qarabağ ərazisində hər hansı xarici ölkənin sülhməramlı qüvvələrinin yerləşdirilməsi və Qarabağın Azərbaycandan ayrılması ilə nəticələnə bilən hər hansı referendumun keçirilməsi danışıqların predmeti ola bilməz.Sülhməramlı qüvvələr Azərbaycan ərazisi olan Dağlıq Qarabağda yalnız Azərbaycanın ərazi bütövlüyü tamamilə təmin edildiyi və geniş beynəlxalq mandata sahib yüngül silahlanmış polis funksiyasını yerinə yetirəcəkləri təqdirdə yerləşdirilə bilərlər.Lakin ölkəmiz heç bir halda sülhməramlı qüvvələrin bölücülüğün təhlükəsizlik çətirinə çevrilməsinə imkan verməyəcək.

Sülh sazişi imzalandıqdan sonra ağır silahlar ərazidən çıxarılacaq, məcburi köçkünlər daimi qeydiyyat yerlərinə köçürüləcək.Bununla yanaşı, Qarabağ ərazisində azad iqtisadi zona yaradılacaq, müharibə nəticəsində dağıdılan infrastrukturu tez bir zamanda bərpaına dövlətbüdcəsindən yetərli maliyyə vəsaiti ayrılacaq, yerli əhaliyə geniş imtiyazlar tanınacaq.

Minsk Qrupu çərçivəsində sülh danışıqları davam etdiriləcək.ATƏT-in Minsk qrupu çərçivəsində ölkə başçıları və xarici işlər nazirləri səviyyəsində həyata keçirilən danışıqların əsas mövzusu Ermənistan ordusunun ölkəmizin işğal altındakı ərazilərindən çıxarılması və bölgədə yaşayan əhalinin təhlükəsizliyi məsələləri olmalıdır.Azərbaycan tərəfi olaraq ReAl iqtidarı dövründə miqyaslı hərbi əməliyyatlara başlanılmayacağı təminatı veriləcək.Lakin Ermənistanın hava məkanımıza daxilolma cəhdi hərbi əməliyyatların başlanması anlamına gələcək və atəşkəsin pozulmasına görə üzərimizdən bütün məsuliyyəti götürəcək.Bununla yanaşı Ermənistan bizim torpaq ərazilərimizi işğal etsə də, hava məkanımız dövlətimizin nəzarətində qalacaq.Xocalı hava limanında yalnız Azərbaycana məxsus nəzarət-keçid sistemi yaradıldığı təqdirdə onun mülki məqsədlər üçün istifadəsi mümkündür.

İcmalararası dialoq.Dağlıq Qarabağda və ümumən tarixi Qarabağ ərazilərində yaşamaq hüququ olan erməni və azərbaycanlı vətəndaşlarımızın icma və digər qurumları arasında bəriş dialoquna rəsmi Bakı olaraq dəstək və yardımımızı əsirgəməyəcəyik.

III. REAL İNSAN

3.1. Rifah

Rifah siyasətimizin hədəfində ölkədə ifrat sosial təbəqələşmənin aradan qaldırılmasını və dayanıqlı orta təbəqənin formalaşdırmasını təmin etmək, insanların yaşayış səviyyəsinin inkişaf etmiş ölkələrin yaşayış standartlarına uyğunlaşdırmağa nail olmaq durur. Avropa sosial xartiyasında nəzərdə tutulan sosial hüquq və təminatlar bütün Azərbaycan vətəndaşlarına şamil edilməklə onların yerinə yetirilməsi təmin ediləcək.

Səhiyyə, təhsil, mədəniyyət, sosial müdafiə və digər sosial xidmət siyasətimiz aşağıda sadalanan hədəflərə yönələcək:

- Vətəndaşlarımız sağlam, azad, geniş dünyagörüşü, özünə güvənən, təşəbbüskar, rəqabət qabiliyyətli və cəmiyyət üçün faydalı insan kimi yetişsin;
- Vətəndaşlarımızın həm özü üçün, həm də ölkə və cəmiyyət üçün faydalı resursa
- “insan kapitalı”na çevrilməsi təmin olunsun;
- Hər bir insan özünün bilik, bacarıq və qabiliyyətlərini tam, səmərəli və cəmiyyət üçün faydalı reallaşdırıb bilsin;
- Hər bir şəxs əmək qabiliyyətini itirdikdə, yaxud təqaüd dövrünü qayğısız yaşaya bilsin;
- Dövlət vətəndaşlarının hüquq təminatçısı, vətəndaşlar isə dövlətinin maddi təminatçısı olsun.

Eyni zamanda dövlət zəif və sosial müdafiəyə ehtiyacı olan insanların (sosial təbəqələrin) müdafiəçisi kimi çıxış edəcək. Cümhuriyyət insanı hökumətdən uman deyil, onu yönəldən olacaq. Vətəndaş dövlətinə, dövlət də vətəndaşına güvənəcək.

Əhalinin yaşayış səviyyəsi. Əhalinin yaşayış səviyyəsi yalnız onların gəlirlərinin səviyyəsi ilə yox, hər bir insanın, hər bir ailənin keyfiyyətli yaşayış standartlarına əlçatanlıq dərəcəsi ilə qiymətləndiriləcək. Bunun üçün hökumət tərəfindən davamlı olaraq şəraitə uyğunlaşdırılan “minimum və orta yaşayış standartları” müəyyən ediləcək. Ölkədə “yoxsulluq səviyyəsinin” qiymətləndirilməsi üçün istifadə edilən minimum istehlak büdcəsi bu standartlar əsasında müxtəlif yaş qrupları, ayrı-ayrı sosial təbəqələr və ərazilər üzrə hesablanacaq.

Hökumətin sosial siyasəti ölkədə həm yoxsulluğun aradan qaldırılmasına, ilk növbədə isə dayanıqlı orta təbəqənin formalaşdırılmasına yönəldiləcək.

Dövlət vətəndaşların malik olduqları potensial bacarıq və qabiliyyətlərinin səmərəli və faydalı reallaşdırılması üçün yüksək məşğulluq səviyyəsini təmin edəcək, insanlar “tapa bildikləri” işlərdə deyil, istək və bacarıqlarına uyğun işlərdə çalışa biləcəklər. Qanunvericiliyə “ləyaqətli əmək haqqı” anlayışı gətiriləcək. Həmin anlayışa uyğun olaraq əməkhaqqının minimum yolverilən elə səviyyəsi məqbul sayılacaq ki, həmin məbləğ işləyən hər bir kəsin minimum yaşayış standartlarını əldə edə bilməsinə təminat versin.

Ölkənin neft resurslarından gələcək nəsillərin də faydalanması üçün neft gəlirləri hesabına “Gələcək Nəsillərin Sosial Təhlükəsizliyi Fondu” (GNSTF) yaradılacaq. Hər il Dövlət Neft Fonduna daxil olan vəsaitlərin ən azı 30%-i GNSTF-ə transfer olunacaq. Həmin Fondun təyinatı dövlət maliyyə sistemində böhran yarandığı hallarda dövlət büdcəsinin sosial müdafiə və sosial təminat xərclərinin, resurs gəlirləri tükəndiyi dövrdə yoxsul əhali qruplarının mənzil, təhsil və sağlamlıq problemlərinin həlli ilə bağlı layihələrin icrasına sərf olunacaq.

Təqaüd sistemi. Ölkənin pensiya sistemi əsasən icbari sosial sığorta – fərdi yığım modeli əsasında qurulacaq. Pensiya sisteminin maliyyə bazasının dayanıqlığını və təhlükəsizliyini təmin etmək üçün ölkədə məşğulluq səviyyəsinin yüksəldilməsi və leqallaşdırılması hesabına Dövlət

Təqaüd Fondunun gəlirlərinin ən azı 80%-nin məcburi sığorta haqlarından formalaşması təmin olunacaq.

Pensiyaların minimum məbləği pensiyaçılar üçün hesablanmış minimum istehlak büdcəsinin (minimum yaşam standartlarının) dəyəri məbləğində müəyyənləşdiriləcək. REAL inkişaf etmiş Avropa ölkələrində olduğu kimi ölkəmizdə də əməkhaqqının pensiyaya bağlanma əmsalının səviyyənin 60%-ə çatdırılmasını hədəf olaraq müəyyən edib. Əmək pensiyalarının məbləğinin davamlı olaraq həm inflyasiyaya, həm də ölkə iqtisadiyyatı üzrə orta aylıq əməkhaqqının səviyyəsinə uyğun indeksləşdirilməsi təmin olunacaq.

Pensiyaların idarə olunmasının çevikliyi və funksionallığını artırmaq üçün idarəetmə sistemi dəyişdiriləcək. İndiki Dövlət Təqaüd Fondunun fiskal funksiyası ləğv olunacaq. Əməkhaqlarından ödənen sosial sığorta haqları “sosial vergi” kimi vergi orqanları tərəfindən yığılacaq. Fərdi uçotla bağlı məlumat bazasının təşkili, sosial sığortaya cəlb olunanlar haqqında məlumatların qəbulu, məlumat bazasının idarə olunması, pensiyaların təyin olunması və ödənilməsinin təşkili məqsədilə Əmək Nazirliyinin nəzdində Təqaüd Agentliyi yaradılacaq.

Özəl pensiya fondlarının yaradılması və fəaliyyətinə şərait yaradılacaq, beynəlxalq reytingi olan xarici investisiya fondları milli özəl pensiya fondlarının vəsaitlərini idarəetməyə götürdükdə, həmin vəsaitlərin sığortalanması üçün hökumət maliyyə dəstəyi təklif edəcək.

Əmək bazarını sağlamlaşdırmaq və cavanlaşdırmaq üçün qanunvericiliklə vətəndaşlara erkən təqaüd hüququ veriləcək. Həmin hüquqa görə, bunun üçün müəyyən edilən maksimum yaşdan (kişilər üçün də qadınlar üçün də 65 yaş) 2 il öncə təqaüdə çıxmağa imkan veriləcək. Amma bu halda həmin şəxslər onlar üçün hesablanmış pensiyaların 70%-ni ala biləcəklər. Müvafiq yaş həddinə çatdıqda isə həmin şəxslərin pensiyası yenidən hesablanmaqla tam həcmdə ödənilməyə başlanacaq.

Uşaqlara münasibət. Bütün uşaqların sağlam, yaradıcı və təminatlı mühitdə böyüməsi və inkişafı dövlətin diqqətində olacaq. Məktəbəqədər təhsil icbari olmaqla dövlət 3-6 yaşlı uşaqların belə təhsillə tam əhatə olunması üçün bütün yaşayış məntəqələrində məktəbəqədər (bağça) təhsilin təşkilinə təminat verəcək. 16 yaşınadək bütün uşaqların dövlət tərəfindən icbari tibbi sığortası təmin ediləcək. Təbii-iqlim şəraiti əlverişli olan ərazilərdə uşaq yay düşərgələrinin geniş şəbəkəsi yaradılacaq.

Əlillərə münasibət. Dövlət əlillərin sosial müdafiəsi və reabilitasiyası istiqamətində davamlı proqramlar həyata keçirəcək. Uşaqlıqdan əlillərin, vətən uğrunda döyüşlərdə və dövlət qulluğunda xidməti vəzifəsini həyata keçirərkən əlil olanların sosial müdafiəsi və tibbi təminatı tam dövlətin üzərində olacaq.

Xəstəlikləri xüsusi sanitar-kurort müalicəsi tələb olunan əlillik növlərinin siyahısı qanunvericiliklə müəyyən ediləcək və ildə bir dəfədən az olmayaraq həmin şəxslərin sanitar-kurort müalicəsinin təşkilini dövlət öz üzərinə götürəcək. Əlilliyi olan insanlar üçün ixtisaslaşdırılmış reabilitasiya mərkəzləri yaradılaraq, onların cəmiyyətin bütün sahələrinə inteqrasiyası intensivləşdiriləcək.

Şəhər və nəqliyyat infrastrukturu bütün növ əlilliyi olan insanların ehtiyaclarına uyğunlaşdırılacaq və bu sahədə aidiyyəti qurumların və şəxslərin dəqiq məsuliyyəti müəyyən ediləcək.

Əlilliyi olan insanlar dövlət hesabına müasir tələblərə cavab verən və fərdi hərəkət müstəqilliyini təmin edən vasitələrlə: aktiv tipli əlil arabaları, elektrik mühərrikli əlil arabaları, müasir protezlər, eşitmə və görmə problemi olan insanlar üçün xüsusi vasitələr və eləcə də əlilliyi olan insanlara qulluğu asanlaşdıran vasitələrlə təmin ediləcək. Başlanğıcda həmin vasitələrlə təminatı tezləşdirmək məqsədilə uzunmüddətli və faizsiz bank kreditlərinin ayrılması məsələsi nəzərdən keçiriləcək.

Əlilliyi olan insanların dövlət qulluğuna qəbul edilməsi üçün kvota müəyyən ediləcək və əlilliyi olan insanlar arasında müsabiqə keçirməklə kvota üzrə dövlət qulluğuna qəbul həyata keçiriləcək.

Əlilliyi olan insanların məşğulluq probleminin həll edilməsinə dəstək məqsədilə işgötürənlərə iş yerlərində müvafiq şərait yaratması üçün müəyyən güzəştlər nəzərdə tutulacaq.

İmkansız ailələrin mənzil təminatı. Hökumətin dəstəyi ilə sosial mənzil fondunun yaradılması məqsədilə geniş proqram işlənəcək. Proqram maksimum 10 il ərzində ölkədəki mövcud mənzil fondunun heç olmazsa 10%-i həcmində sosial mənzil fondunun yaradılmasına təminat verəcək. Hökumətin mərkəzi büdcədən ayırdığı vəsait hesabına sosial mənzil fondunun yaradılmasını bələdiyyələr həyata keçirəcək və bu fond tamamilə bələdiyyələrin mülkiyyətinə veriləcək. Sosial mənzil fondu ölkənin bütün ərazilərində yaradılacaq. Bu fond mənzil almaq imkanı olmayan yoxsul ailələrin mənzil təminatı üçün əsas mexanizm kimi istifadə olunacaq.

Gənclərin mənzil təminatı üçün tətbiq edilən ipoteka mexanizmi təkmilləşdiriləcək. Gənclərə, hərbiçilərə və təhsil, səhiyyə və elmi sferada çalışanlara ilkin ödənişsiz ipotekanın verilməsi, həmin təbəqədən olan şəxslərin ipoteka ilə aldığı mənzillərin qiymətləndirmə və sığortalanma xərclərinin hökumət tərəfindən kompensasiya edilməsi təmin olunacaq.

3.2. Sağlamlıq

ReAl hesab edir ki, hər bir vətəndaşın sağlamlığı, bütövlükdə ölkə əhalisinin sağlamlığının mühüm şərti olmaqla, insanın tam dəyərliliyinin (mükəmməlliyinin) və imkanlar potensialının müəyyən edici amilidir. Ölkə əhalisinin sağlamlıq vəziyyətinin səviyyəsi isə ölkənin sosial-iqtisadi, mədəni və industrial inkişafının həlledici göstəricilərindən biridir. Buna görə səhiyyə həm də dövlətin iqtisadi tərəqqi doktrinasının ayrılmaz hissəsidir.

Əhalinin sağlamlığının təmin edilməsi dövlətin qarşısında duran başlıca vəzifələrdən biri olmaqla, onun həllinə görə məsuliyyət dövlət, biznes, vətəndaş cəmiyyəti və ailə (hər bir vətəndaş) arasında bölünür. Bunun üçün ölkəmizdə hələ sovet dövründən qalma mövcud səmərəsiz və bədxərc səhiyyə sistemi köklü şəkildə dəyişdiriləcək. Ölkədə icbari tibbi sığorta modelinə və zəruri dövlət təminatına əsaslanan elə bir səhiyyə sistemi formalaşdırılacaq ki, tibbi xidmətlərin ümumi əlçatanlığı, keyfiyyəti, vaxtında göstərilməsi və varisliyi təmin edilsin. Ölkədə geniş iştirakçılıq şəraitində vahid səhiyyə və sağlamlıq siyasəti işlənib hazırlanacaq və hökumət tərəfindən həyata keçiriləcək.

Ölkənin səhiyyə sistemi və səhiyyə siyasəti xəstəliklərin müalicəsi ilə yanaşı ölkədə xəstəliklərin baş vermə hallarının qarşısını ala biləcək qabaqlayıcı-profilaktik işlərin gücləndirilməsinə və əhaliyə vaxtında keyfiyyətli ilkin, təcili tibbi yardımın göstərilməsinə yönəldiriləcək. Tibb elminə qayğıya xüsusi önəm veriləcək.

Ölkənin səhiyyə sistemi dəlil və sübutlara söykənən tibbi xidmətlərin təşkili və icbari tibbi sığorta modelinə uyğun maliyyələşdirmənin tətbiqi əsasında qurulacaq. Əhaliyə göstərilən tibbi xidmətlərin dəyəri müvafiq xidmətlərin xarakteri, keyfiyyəti və dəyəri nəzərə alınmaqla tibbi sığorta sistemi vasitəsilə ödəniləcək.

İcbari tibbi sığorta əsasında ödənilən və dövlət təminatı verilən pulsuz tibbi xidmətlərin siyahısı (dəsti) dəqiq müəyyən ediləcək və bütün vətəndaşlara bərabər şərtlərlə təqdim ediləcək. Bütün işləyənlər işəgötürənlərin vəsaiti və özlərinin (işçilərin) əldə etdikləri gəlirləri hesabına icbari sığortalanacaq. İşləməyən vətəndaşların, uşaqların, təqaüdçülərin, əlillərin və yoxsulluğa meyilli sosial qrupların tibbi sığortası dövlət tərəfindən təmin edilir. Xüsusi (sosial) xəstəlik və əlillik qrupları üzrə dövlət təminatında olan vətəndaşlar üçün əlavə xidmətlər siyahısı (dəsti) müəyyən ediləcək. Hərbi qulluqçuların, müharibə əlillərinin və vətən qarşısında xüsusi xidmətləri ilə fərqlənən şəxslərin, 16 yaşınadək uşaqların bütün tibbi xidmətləri tam dövlət təminatına (sığortasına) alınacaq.

Dövlət büdcəsindən səhiyyənin maliyyələşdirilməsinə ayrılan vəsaitin məbləği illik ÜDM-in 5%-dən az olmayacaq və bu normativ hər ilin dövlət büdcəsinin planlaşdırılmasında mütləq gözləniləcək.

İdarə səhiyyəsi (ayrı-ayrı nazirliklərin və dövlət qurumlarının tabeliliyində olan səhiyyə) ləğv ediləcək. Yalnız xüsusilə ağır və çox xərc tələb edən xəstəliklərin müalicəsi üzrə ixtisaslaşdırılmış-elmi tibb müəssisələrinə xüsusi status veriləcək.

Ölkədə tibbi kadrların hazırlığı və yenidən hazırlığı sistemi tamamilə yenidən qurulacaq. Bu iş qabaqcıl ABŞ, Avropa və Türkiyə universitetləri və tibbi təhsil müəssisələri ilə geniş əməkdaşlıq və birbaşa iştirak əsasında qurulacaq.

Tibb işçilərinin əməyinin ödənişi müqavilə əsasında, ədalətli şəkildə həyata keçiriləcək. Tibb mütəxəssislərinin fəaliyyəti lisenziyalaşdırma əsasında həyata keçiriləcək. Lisenziyaların verilməsi tədricən İxtisaslaşdırılmış Ekspert Şuraları (bunlar Səhiyyə Nazirliyinə tabe olmayacaq) tərəfindən həyata keçiriləcək.

Tibb müəssisələrinin lisenziyalaşdırılması və akkreditasiyası həyata keçiriləcək. Bütün səhiyyə müəssisələrinin idarəetmə və maliyyə muxtariyyəti təmin ediləcək. Dövlət və özəl səhiyyə müəssisələrinin fəaliyyətinin bərabər şərtləri təmin ediləcək. İdarəetmədə şəffaflığın təmin edilməsi üçün vətəndaş cəmiyyətinin (icmaların) iştirakçılığı təmin ediləcək.

Əhali arasında sağlam həyat tərzinin təbliği üçün ictimai səhiyyənin və profilaktika işlərinin gücləndirilməsi təmin ediləcək. Profilaktika və peyvənd işləri xüsusi proqramlar əsasında dövlət tərəfindən tam şəkildə maliyyələşdiriləcək.

3.3. Elm və Təhsil

Azərbaycan insanı ölkənin ən başlıca resursu və kapitalıdır. Bu ölkə onundur, onun üçündür və ondan asılıdır. Azərbaycan insanının inkişafı ölkənin inkişafı deməkdir. Bilikli insanlardan formalaşmış cəmiyyət davamlı inkişafın əsas şərtidir. Bilikli insan həm də təminatlı insandır. Buna görə də Azərbaycan cəmiyyətinin maariflənməsi ReAl-ın əsas prioritetlərindəndir. Bu zaman 3 strateji məsələnin həlli ümdə önəm daşımaqdadır:

- Keyfiyyətli Azərbaycan milli təhsil sisteminin formalaşması;
- Əhalinin bütün sosial, etnik, gender, dini və s. qruplara bu keyfiyyətli təhsil prosesinə eyni cəlbətmə imkanlarının yaradılması;
- Təhsilin və beləliklə ölkənin elmi və texnoloji cəhətdən qabaqcıllığının təmin edilməsi.

Bu strateji məqsədlərə yetişmək üçün ölkənin indiki tənəzzül vəziyyətində olan təhsil sisteminin köklü islahatlara ehtiyacı vardır.

Akademik azadlıqlar təmin ediləcək. Akademik azadlıq təhsil müəssisələrində fəaliyyət göstərən müəllimlərə, təhsil alan şagird və tələbələrə, eləcə də təhsil müəssisələrinə verilən azadlıqlardan ibarətdir. Akademik azadlığın əsas elementləri sərbəst seçim (və ya seçim azadlığı), sərbəst ifadə (ifadə azadlığı) və sərbəst fəaliyyətdir. Bu azadlıq çərçivəsində müəllimlərə, şagirdlərə, tələbələrə və təhsil müəssisələrinə aşağıdakı azadlıqlar veriləcək:

Müəllimlər öz mövqelərini sərbəst ifadə etmək hüququna malik olacaqlar. Onların istədikləri siyasi partiyaya üzv olmaq və siyasi mövqe daşımaq hüquqları təhsil müəssisələri tərəfindən hörmətlə qarşılanacaq, onlar vətəndaş mövqələrinə görə təzyiq və təqiblərə məruz qalmayacaqlar. Lakin müəllimlər onlara verilən bu azadlıqdan sui-istifadə etməməli, öz mövqelərini şagirdlərə məcburiyyət və ya mütləq mövqe kimi təqdim etməməli, öz mövqələrinin tədris prosesinə sirayət etməsinə imkan verməməlidirlər. Müəllimlərin təhsil müəssisələri tərəfindən təşkil edilmiş tədbirlərdə mövqələrinə zidd olduğu üçün iştirakdan imtina etmək azadlığı var. Müəllimin əsas vəzifələrindən biri şagird və tələbələrə sərbəst düşünməyi öyrətmək, onların tənqidi və intellektual düşüncələrini inkişaf etdirməkdir;

Şagird və tələbələrin siyasi mövqelərini seçmək, dünyagörüşlərini formalaşdırmaq azadlığı təmin olunacaq və təhsil aldıkları təhsil müəssisələrində siyasi mövqələrinə, yaxud fərqli dünya baxışlarına görə təzyiq, təqib və ayrı-seçkiliyə məruz qalmalarına imkan verilməyəcək. Şagird və tələbələrin təhsil müəssisələrində sərbəst toplaşmaq, müxtəlif mövzularda müzakirələr aparmaq, tədbirlər təşkil etmək azadlığı təmin olunacaq;

Təhsil müəssisələri dövlət tədbirlərində iştirak etmək və iştirakdan imtina etmək azadlığına malik olacaq. Bu təhsil müəssisələrinin dövlət tərəfindən istismar edilməsi hallarının qarşısını alacaq və təhsil müəssisələrinə müstəqil qərar vermə imkanı yaradılacaq.

Əhalinin təhsil imkanları genişləndiriləcək. Dövlət vətəndaşların təhsil almaq hüquqlarını məhdudlaşdırmayacaq. Tələbə qəbulunu birbaşa məhdudlaşdırmaq əvəzinə, aşağı keyfiyyətli proqramlarda təhsilin keyfiyyətini artırmaq üçün müxtəlif vasitələrdən, o cümlədən akkreditasiyadan və nəticələrə yönəlmiş maliyyələşdirmə mexanizmlərindən səmərəli istifadə ediləcəkdir.

Bundan əlavə, qəbul zamanı abituriyentlərin istəmədiyi fakültələrə yönləndirilməsi praktikasından imtina ediləcəkdir. Bakalavr pilləsində eyni zamanda iki ixtisas almağa şərait yaradılacaqdır. Magistr təhsilini almaq üçün bakalavrlara geniş ixtisas seçimi imkanları veriləcəkdir.

Təhsil sahəsində əyalətlərlə paytaxt arasında kəskin fərqlərin, o cümlədən əhalinin ali təhsil almaq imkanları baxımından mövcud olan ciddi qeyri-bərabərliyin aradan götürülməsi

üçün dövlət bir tərəfdən əyalətlərdə müasir universitet kampuslarının yaradılmasına önəm verəcək, digər tərəfdən də əyalətlərdən Bakıya təhsil almağa gələn tələbələr üçün adekvat şərait yaradacaqdır.

Təhsilin keyfiyyəti beynəlxalq standartlara uyğunlaşdırılacaq. Bütün pillələrdə təhsilin keyfiyyətinin təmin olunması, statistika naminə saxtakarlıqlardan imtina edilməsi, verilən diplomların müvafiq təhsil pillələrinə uyğun real bilik və bacarıqları əks etdirən etibarlı sənədə çevrilməsi qarşımızda duran mühüm vəzifələrdəndir. Təhsil prosesinin təşkili, mühazirələrdən tutmuş qiymətləndirməyə qədər dünyanın qabaqcıl universitetlərinin təcrübəsi əsasında qurulacaqdır. “Milli mənəvi dəyərlər”, “özünəməxsusluq” bəhanələri ilə təhsilin keyfiyyətinə xələl gətirəcək improvizasiyalara yol verilməyəcəkdir.

Təhsil və Korrupsiya. Təhsil müəssisələrinin son 40 ildə korrupsiyaya bulaşması onun inkişafı qarşısında əsas maneələrdəndir. Buna görə təhsildə yerlibazlıq, qohumbazlıq, dostbazlıq kimi bəlalər bilik, savad, yetkinlik, liderlik, təşəbbüskarlıq kimi meyarlarla əvəz olunacaqdır.

Korrupsiya ilə mübarizədə əldə edilən uğurlar qəbul prosesinin universitetlərə qaytarılmasına imkan verəcəkdir. Lakin universitetlərin qəbul prosesində ümumi sxoastik bilikləri yoxlayan imtahan nəticələri meyar kimi nəzərə alınacaqdır. Bu imtahanlar bütün ölkə üzrə səlahiyyətli quruma həvalə ediləcəkdir. Stresin və təsadüflərin fəsadlarını aradan qaldırmaq üçün bu imtahanları bir dəfə deyil, bir neçə dəfə vermək imkanı yaradılacaq, imtahan göstəriciləri içərisindən abituriyentlərin ən yaxşı nəticələri təhsil müəssisələrinə göndəriləcəkdir

Ümumən universitetə qəbul nisbətən asanlaşdırılsa da, oxumaq və bitirmək çoxlu zəhmət tələb edən bir prosesə çevriləcəkdir.

Qiymət inflyasiyasına qarşı mübarizə aparmaq məqsədilə biliklərin qiymətləndirməsinin adekvatlığını təmin edən və beynəlxalq praktikada istifadə edilən üsullar tətbiq olunacaqdır.

Təhsil müəssisələrinin maddi-texniki təchizatı və maliyyələşməsi. Universitetlərin büdcəsi şəffaf və ictimaiyyətə açıq olacaq. Gəlir və xərclər kateqoriyalar üzrə şəffaf şəkildə göstəriləcəkdir.

Mərkəzi hakimiyyətin ali təhsil müəssisələrinə yardımını müxtəlif dövlət sifarişlərinin maliyyələşməsinə, ölkədə ümumi təhsil səviyyəsinin yüksəldilməsinə, əhəlinin aztəminatlı hissəsinin, həmçinin təhsildən nisbətən kənarda qalmış təbəqələrinin prosesə cəlb olunmasına yönəlik tədbirlər çərçivəsində həyata keçirilən ümum Azərbaycan proqramları vasitəsilə olacaqdır.

Universitetlərin məqsədlərinə görə, ayrıca dövlət tələbatına uyğun elmi araşdırmalara görə büdcədən pul ayrılacaqdır.

Dövlətdən maliyyələşən universitetlərə “uğura görə maliyyələşmə” modeli tətbiq ediləcək. Uğur göstəriciləri sırasına məzunların sayı, onların işlə təmin olma faizi, elmi araşdırmaların sayı və keyfiyyəti, həmçinin ali məktəbin yaratdığı iqtisadi təsir kimi amillər daxil ediləcəkdir.

Müəllimin əməkhaqqı həm onun cəmiyyətin elitesi kimi qəbul edilməsini təmin edən əsas şərtlərdəndir, həm də cəmiyyətin müəllimlik peşəsinə verdiyi dəyərin göstəricisidir. Buna görə

də təhsil işçisinin maaşının həcmi onun yuxarı orta təbəqə səviyyəsində təminatına şərait yaradacaqdır.

Təhsil müəssisəsi həm də qabaqcıl texnologiya mənbəyidir. Təhsil müəssisələrinin maddi-texniki bazası daim müasir tələblərə cavab verəcəkdir.

Kitabxanalar sürətlə təhsil müəssisəsinə adekvat səviyyəyə çatdırılacaqdır. Təhsil müəssisələri beynəlxalq kitabxana sistemlərinə qoşulacaqdır.

Təhsil müəssisələrinin binalarında pulsuz simsiz İnternet təchizatı təmin ediləcəkdir.

Universitetlərin IT imkanları maksimum genişləndiriləcəkdir. Universitetlər korporativ müqavilələrlə tələbələrinə və işçilərinə istər kompüterlərin, istərsə də lisenziyalaşdırılmış proqramların güzəştə alınmasında yardımçı olacaqdır.

Təhsil müəssisələri işçilərinin tibbi sığorta əldə etməsi də müəssisə tərəfindən bağlanan korporativ müqavilələrlə xeyli yüngülləşdiriləcəkdir.

Dövlət təhsil müəssisələrinin maliyyələşməsi bələdiyyə ayırmaları, təhsil müəssisələrinin istehsalatla əlaqələri, dövlət qrantları, xarici təhsil haqları və ianələr vasitəsilə həyata keçiriləcəkdir.

Özəl ali təhsil müəssisələrində hüquq və tibb fakültələrinin təşkilinə qadağa aradan götürüləcəkdir.

Ali təhsil sisteminin keyfiyyəti üçün ən vacib şərtlərdən olan müstəqil və etibarlı milli akkreditasiya sistemi təşkil olunacaqdır.

Universitetin əsas müvəffəqiyyət göstəricilərindən biri tələbələrin məzun olduqdan sonra əmək bazarında ixtisasına uyğun işlə təmin olunmasıdır. Buna görə də bütövlükdə məzunların iş həyatına maksimum dərəcədə hazırlıqlı olması üçün universitet tələbələrinin təhsil müddətində praktik iş təcrübəsi qazanması təmin ediləcək, əmək bazarı yaxından öyrəniləcək, təhsil prosesi əmək bazarının dəyişən tələblərinə uyğunlaşdırılacaq, işəgötürənlərlə sıx əlaqələr qurulacaq, universitet nəzdində Karyera Mərkəzləri təsis edilərək tələbələrə iş tapmaqda köməklik göstəriləcəkdir.

Universitetlərdə magistr və doktor təhsili alan tələbələr məvacib müqabilində müvəqqəti tədris prosesinə cəlb olunacaqdır.

Universitetlərdəki texniki iş yerlərinə (məsələn, kitabxanalarda) əsasən tələbələr cəlb ediləcəkdir.

Dövlət məktəblərinin şagirdlərin sayına uyğun olaraq maliyyələşməsi prinsipi tətbiq ediləcəkdir.

Universitetlərin satdığı xidmətlər. Həm təhsil prosesinin tərkib hissəsi olaraq, həm də tələbələrin gələcək iş həyatına hazırlığı məqsədilə, universitetlərin öz nəzdində hüquq firma və məsləhətxanaları təsis etməsi üçün şərait yaradılacaq. Bu firma və məsləhətxanaların fəaliyyəti nəticəsində:

– Xüsusən əhalinin aztəminatlı hissəsi üçün güzəştli və ya qiymətdə daha münasib hüquqi xidmətlər göstəriləcəkdir;

– Təhsil müəssisələri əhalinin ədalətli mühakimə hüququnun təmin edilməsinə öz töhfəsini verəcəkdir;

– Universitetin professor-müəllim heyətinin və kənardan cəlb olunmuş peşəkar hüquqşünasların rəhbərliyi altında hüquq fakültəsinin tələbələri universitetdən məzun olana qədər dəyərli iş təcrübəsi və maddi qazanc əldə edəcəkdir;

– Universitetlər sahibkarlıq fəaliyyətindən müəyyən gəlir əldə etmiş olacaqlar.

– Universitetlərdə tibb fakültələri və onların klinikalarının təşkili üçün şərait yaradılacaqdır.

Pedaqoji fakültələr nəzdində də məktəbəqədər və ibtidai təhsil xidmətləri göstərən müəssisələr təşkil olunacaqdır.

Universitetlərin öz atributlarını əks etdirən geyim və digər əşyaları istehsal edib, satması ənənəsi yaradılacaqdır.

Universitetlərin şəhərcik (kampus) komplekslərinin yaradılmasına xüsusi önəm veriləcəkdir. Universitetlərin yerləşdiyi məkanın həyat və biznes mərkəzinə çevrilməsi ənənəsinin yaradılmasına səy göstəriləcəkdir.

Universitet həm təhsil, həm tədqiqat müəssisəsidir. Dövlət ali təhsil müəssisələri dövlət maliyyəsi hesabına tədqiqat çəkisi ağır olan təhsil müəssisələrinə çevriləcəkdir.

Ali təhsil müəssisələrinin işçilərinə tədqiqatlar aparmaq üçün 3 il tədris fəaliyyətindən sonra məvacibi ödənilməklə birillik akademik məzuniyyətlər veriləcəkdir (bu mexanizm, sadəcə, nümunə kimi göstərilir, prosesi tənzimləmək universitetlərin özlərinə həvalə ediləcəkdir).

Elmi ezamiyyətə gedənlərə maddi vəsaitin ayrılması bərpa ediləcəkdir.

Təhsilin əldə olunma pillələri:

– Dörd pilləli məktəb təhsili: Məktəbəqədər (6 yaşına qədər), ibtidai (1-4-cü siniflər), orta (5-8-ci siniflər) və yuxarı (9-12-ci siniflər);

– Köməkçi mütəxəssis diplomu ilə yanaşı bakalavr pilləsini 3-cü kursdan başlamağa imkan verən ikiillik kolleclər;

– Bakalavr, magistr və doktor pilləli ali təhsil sistemi.

Təhsil müəssisələrinin növləri:

– İctimai (Dövlət)

– Özəl.

Təhsil müəssisələrinin akkreditasiyası. Təhsil müəssisələrinin keyfiyyətinin artırılması məqsədilə onların idarəçilik məsuliyyəti yerli səviyyəyə həvalə ediləcəkdir.

Yalnız El məclisləri, şəhər və kənd bələdiyyələri dövlət təhsil müəssisələrinin təsisçisi və idarəçisi kimi çıxış edəcəkdir. Bu cür yanaşma təhsil müəssisələrinin prioritetlərini müəyyənləşdirərkən regional tələblərin daha optimal nəzərə alınmasına, yerli özünüidarənin səlahiyyəti dairəsində olan təhsil müəssisəsinin imicinə görə məsuliyyət daşmasına imkan verəcəkdir.

Təhsil müəssisələrinin akkreditasiyası ilk dövrlərdə beynəlxalq akkreditasiya agentliklərinə həvalə olunacaqdır. Müəyyən müddət təcrübə topladıqdan sonra müstəqil, özünün direktorlar şurası olan, mümkün qədər çox sayda maraqlı tərəflərin iştirak etdiyi (o cümlədən özəl sektor, müstəqil QHT-lər, müstəqil ekspertlər, Təhsil Nazirliyi və sair) yeni bir akkreditasiya təşkilatı yaradılacaqdır.

Akkreditasiyalar iki tipli olacaqdır: təhsil və ixtisas standartları əsasında.

Hər universitetin və fakültənin məqsədilə missiyası aydın olacaqdır. Bu missiyanı yerinə yetirərkən məqsədlərinə necə çatacağı aydın göstəriləcəkdir. Bunun üçün öyrənmə işinin effektivliyi yoxlanılacaqdır.

İdarəetmə. Təhsil müəssisələrinin idarə olunması təcrübəli təhsil menecerlərinə həvalə olunacaqdır.

Ali təhsil müəssisələrində təhsilin idarə olunması üzrə mütəxəssislər hazırlayan “executive” magistr proqramları təşkil olunacaq. Buna qədər kadr çatışmazlığını aradan qaldırmaq üçün ilkin dövrdə namizədlər təhsil menecmenti sahəsində dünyanın aparıcı təhsil müəssisələrinə birillik “executive” magistr proqramlarına göndəriləcəkdir.

Dövlət orta təhsil məktəblərinin rəhbərlərini El və şəhər təhsil departamentləri təyin edəcəkdir.

Orta məktəblər hüquqi şəxsə çevriləcəkdir.

Ali təhsil məktəbləri və ikiillik kollecləri Hamilər Şurası idarə edəcəkdir. Hamilər Şurası ali məktəbin rəhbərini təyin edəcəkdir. Hamilər Şurasına namizədləri universitetin daxilində yaradılan komissiya seçəcəkdir. Şuraya həmçinin regiondan Milli Məclisə seçilən deputatlar, El, İcra Hakimiyyətinin, bələdiyyələrin rəhbərləri, bu təhsil müəssisələrinə böyük ianələr vermiş xeyriyyəçilər də avtomatik olaraq kooptasiya olunacaqdır.

Universitetlərin daxilində idarəetmə strukturu təkmilləşəcək, tələbələrin, müəllimlərin və digər işçilərin birlik qurub idarəetmə prosesinə təsir göstərməsinə şərait yaradılacaqdır. Rektor qərarvermə prosesində bu qrupların rəyini nəzərə alacaqdır.

Hər universitetin akademik və professional kvalifikasiya standartları olacaq. Akkreditasiya qurumu bu standartların necə yerinə yetirildiyini yoxlayacaqdır.

Ali təhsil qurumlarında müəllimlər ilk əvvəl sınaq müddətinə işə götürüləcək. Bu sınaq müddəti əsasən 5 ili əhatə edəcəkdir. Həmin müddətdə onlardan tələb edilən elmi və pedaqoji

fəaliyyət göstəriciləri müqavilələrində aydın göstəriləcəkdir. Bu müddəti uğurla keçən müəllimlər təqaüdə çıxana kimi daimi işlə təmin ediləcəklər. Müəllimlərin hər 5 ildən bir seçkiyə getməsi praktikası ləğv ediləcəkdir.

Aktual elm sahələrinin inkişafını stimullaşdırmaq üçün maaşların ixtisasa görə müəyyənəlməsi praktikasından istifadə ediləcəkdir.

Hərbi məktəblər istisna olmaqla bütün nazirliklərin və dövlət şirkətlərinin təhsil müəssisələri ləğv olunacaqdır.

Təhsil Nazirliyi Cümhuriyyətin ümumi təhsil siyasəti, strateji və metodiki məsələlərlə məşğul olacaq, bilavasitə inzibati idarəçilik problemlərinə qarışmayacaqdır. Bununla belə, Təhsil Nazirliyi təhsilin ölkə üzrə koordinasiyasını həyata keçirəcəkdir.

Beynəlxalq elm-təhsil sisteminə inteqrasiya. Beynəlxalq elm və təhsil sisteminə inteqrasiya Azərbaycanda biliyin və elmin inkişafı üçün mühüm tələbdir. Buna görə də bizim təhsil müəssisələrinin xaricdəki aparıcı elm və təhsil müəssisələri ilə formal deyil, real əməkdaşlığının yaradılması məqsədilə əlverişli şərtlər formalaşdırılacaqdır.

Digər ölkələrin elmi müəssisələri ilə əməkdaşlığa, birgə tədqiqat layihələrinə və buna həvəsləndirmə metodlarına xüsusi diqqət ayrılacaqdır.

Elm və təhsil əməkdaşlığı naminə beynəlxalq layihələrdə iştirak edənlərə maksimum imkanlar tanınacaq və imtiyazlar veriləcəkdir.

Mübadilə proqramlarında iştirak istər texniki, istərsə də ictimai elmlər üçün tələbə çevriləcəkdir.

Xaricdə təhsil proqramları genişləndiriləcək, insan kapitalının həlledici əhəmiyyəti nəzərə alınaraq bu məsələ ümdə prioritet olacaqdır.

İlk növbədə xarici ali məktəblərdə fəaliyyət göstərən azərbaycanlıların ən əlverişli şərtlərlə ölkədə təhsil sisteminin quruculuğuna cəlb edilməsi prioritetə çevriləcəkdir.

Ümumiyyətlə, xarici universitetlərdə təhsil almış azərbaycanlı mütəxəssislərin ölkədəki təhsil sisteminə cəlb edilməsinə çalışılacaqdır.

Xaricdən mütəxəssislərin bizim universitetlərə ali təhsil müəssisələrinin öz vəsaitləri hesabına qonaq professor, yaxud qonaq tədqiqatçı qismində cəlb edilməsi praktikası genişləndiriləcəkdir.

Təhsil bazarı xarici universitetlərə açılacaq, xarici təhsil müəssisələrinin Azərbaycanda bölmələrinin açılmasına şərait yaradılacaqdır.

Elm sahəsində əlavə tədbirlər. Azərbaycan Elmlər Akademiyası (AMEA) ali təhsil müəssisəsinə çevriləcəkdir.

Universitet və kolleclərdə siyasi təbliğat naminə deyil, əsl beynəlxalq elmi tədbirlərin keçirilməsinə köməklik göstəriləcəkdir. Qabaqcıl alimlərin özlərinin mütəmadi seminarlarının təşkili üçün şərait yaradılacaqdır.

İkinci doktorluq pilləsi köhnə sistemlə yeni sistemin uğursuz gibridi kimi ləğv ediləcək, post-doc elmi tədqiqat sisteminin tətbiqinə və inkişaf etdirilməsinə xüsusi önəm veriləcəkdir.

İkinci doktorluq pilləsinin aradan götürülməsi PhD-si olan şəxslərin mütəmadi olaraq aktual elmi dərəcələrlə çıxış etməsini stimullaşdıracaqdır. PhD-si olan tədqiqatçıların elmi məhsuldarlığında və uğrunda fərqi meyarı, həmçinin də elm və təhsil müəssislərinə işə götürülərkən əsas şərt məhz elmi dərəcələr olacaqdır. Ali Attestasiya Komissiyası ləğv ediləcəkdir, elmi adların verilməsi məhz təhsil pilləsi kimi məntiqi olaraq birbaşa universitetlərə həvalə olunacaqdır.

Bir ali təhsil müəssisəsindən doktorluq adı almış şəxsin növbəti 3-5 ildə həmin müəssisədə işləməsinə məhdudiyyət qoyulacaqdır. Bu addım elmi ideyaların, iş yerlərinin ölkə daxilində hərəkətiliyini və mübadiləsini təmin etmək, həm də bütün ölkə ərazisində elm və təhsilin eyni dərəcədə inkişafına şərait yaratmaq üçün atılacaqdır.

İndiki qeyri-effektiv Elmi Müdafiə Şuraları sistemi ləğv ediləcəkdir. Bilavasitə müdafiə olunan mövzu üzrə məlumatlı mütəxəssislərdən ibarət maksimum 6-7 nəfərlik birdəfəlik elmi şuralar yaradılacaqdır.

Elmi adların klassifikasiyası və həmçinin bu adların verilməsi üçün nəzərdə tutulan prosedur zamanı ixtisasların fərqliliyi nəzərə alınacaq, formal unifikasiya qətiyyəən prioritet olmayacaqdır.

Müdafiə prosesini ifrat dərəcədə uzadan bürokratik sistem ləğv olunacaqdır. Müdafiə üçün elmi dərəcələr tələbi götürüləcəkdir. Yuxarıda qeyd edildiyi kimi dərəcələr yalnız bilavasitə elm və təhsil müəssisələrində işləmək üçün müraciət etmiş doktorluğu olan şəxslərdən tələb edilən başlıca meyarə çevriləcəkdir.

Elmin İnkişafı Fondu təkmilləşdiriləcək, fəaliyyətindəki siyasi qərəzə və formallığa son qoyulacaq, yalnız real əhəmiyyəti olan, aktual araşdırmalara ədalətli seçim əsasında kifayətə həcmdə qrantlar ayrılacaqdır.

3.4. Mədəniyyət

ReAl Azərbaycanın mədəni gələcəyini ölkəmizin dünyaya açılmasında görür. Mədəniyyət sahəsində dövlət siyasətinin əsas məqsədi həm milli mədəniyyətimizi dünyaya tanımaq, həm də vətəndaşlarımızın mədəni zövqünü inkişaf etdirmək və zənginləşdirmək olacaq. Yaradıcı insanların və müəssisələrin professional fəaliyyətinə dövlətin müdaxiləsi aradan götürüləcək, mədəniyyət sahəsində azad və sağlam rəqabət mühiti yaradılacaq, sahibkarlıq təşviq olunacaq.

Yaradıcılıq azadlığı təmin ediləcək. ReAl hesab edir ki, yaradıcılıq azadlığının təmin olunması üçün mədəniyyət siyasətinin alətinə çevrilməməlidir. Dövlət mədəniyyət sahəsində fəaliyyət göstərən professional təşkilat və birliklərin fəaliyyətinə müdaxilə etməyəcək, onlardan heç birinə nə formal, nə faktiki xüsusi status tanımayacaq. Dövlət Mədəniyyət yaratmayacaq, mədəniyyəti qiymətləndirməyəcək. Sovet keçmişimizin qalığı hesab etdiyimiz “xalq artisti”, “əməkdar artist”, “əməkdar mədəniyyət işçisi” və bu kimi dövlət adlarının verilməsi təcürbəsi ləğv ediləcək. ReAl mədəniyyət siyasətinin əsasını mədəniyyət subyektlərinin

dəstəklənməsindən daha çox, onların məhsul və xidmətlərinə tələbatın stimullaşdırılması təşkil edəcək.

Mədəniyyət sahəsinin maliyyələşdirmə siyasəti. Dövlətin mədəniyyət sahəsində büdcə xərcləri Avropada ən yuxarı həddə çatdırılacaq. Lakin ReAl-ın mədəniyyət sahəsində maliyyə siyasətinin əsas prioriteti mədəniyyət qurumlarının tədricən bazar iqtisadiyyatı şərtlərinə uyğunlaşmasını təmin etməkdir. Son nəticə olaraq, yalnız prioritet hesab edilən sahələrin milli kitabxana, əsas dövlət muzeyləri və arxivləri, Azərbaycan Opera və Balet Teatrı, Azərbaycan Dövlət Dram Teatrı, Azərbaycan Dövlət Simfonik Orkestrinin saxlanması üçün dövlətin birbaşa və tam maliyyələşdirilməsi həyata keçiriləcək.

Yerli İdarəetmələr inkişaf etdikcə yerli əhəmiyyətli (diyarşünaslıq) muzeylər, kitabxanalar, yerli teatrların saxlanması üçün birə-bir qarşılıqlı maliyyələşdirmə prinsipi ilə yerli bütçələrə məqsədli transfertlər ediləcək.

Digər mədəniyyət sahələrində birbaşa maliyyələşdirmə yalnız ədalətli müsabiqələr nəticəsində udulan qrantlar formasında olacaq. Qrant formasında maliyyələşdirmə mədəniyyət subyektlərinin bazar iqtisadiyyatı şəraitinə uyğunlaşması üçün birə-bir və ya birə-iki prinsipi ilə qismən dövlət, qismən isə müstəqil resurslar hesabına həyata keçiriləcək. Belə qrantlarda dövlət büdcəsindən ayrıla biləcək məbləğin ən yuxarı həddi müəyyən ediləcək.

Bəzi mədəniyyət obyektlərinin (ev muzeyləri, abidələrin və sairə) saxlanması üçün dövlət, yerli bütçələr, bu sahədə maraqlı olan fondların (və ya ictimai təşkilatların) iştirakı ilə birgə maliyyələşdirilməsi siyasəti çəkiləcək. Bu ev muzeylərin, abidələrin saxlanması üçün maraqlı olan fondlara və ya təşkilatlara subsidiyalar ayrılacaq.

Festival, sərgi və digər kütləvi mədəniyyət tədbirlərinin keçirilməsi üçün dövlət və sponsor təşkilatı arasında qarşılıqlı maliyyələşdirmə barədə partnyor sazişi imzalanacaq. Tədbirin keçiriləcəyi ilk ildə (və ya illərdə) maliyyələşdirmə birə-bir prinsipi ilə həyata keçiriləcək, daha sonrakı illərdə dövlətin maliyyələşdirmədəki payı azaldılacaq.

Xüsusi tələbatı olan mədəniyyət sahələrinin inkişafı üçün fondlar yaradılacaq. Bu fondlar tətbiq olunacaq xüsusi vergilər, vergi əlavələri, reklam, lotereya və sairə fəaliyyətlərdən daxilolmalar hesabına formalaşdırılacaq.

Müəllif hüquqları qorunacaq. ReAl hesab edir ki, yaradıcı şəxslərin rifahı o cümlədən də müəllif hüquqlarının qorunmasından keçir.

Mədəniyyət qurumlarının kommersiya fəaliyyətinin inkişafı ilə onların maliyyələşdirilməsində dövlət zəmanəti ilə, güzəştli bank kreditlərinin verilməsinə şərait yaradılacaq.

Mədəniyyət sahəsində güzəştlər və təşviq siyasəti. Mədəniyyət sahəsinin inkişaf vəziyyətindən asılı olaraq yaradıcı fəaliyyətlə məşğul olacaq işçilərə vergi güzəştləri (vergidən azad olma, aşağı vergi dərəcələri, vergi növünün seçilməsi və sairə) tətbiq ediləcək. Mədəniyyət sahəsində fəaliyyət göstərən sponsorlara xüsusi vergi siyasəti tətbiq ediləcək. Mədəniyyət sahələrinə dövlət qazanc mənbəyi kimi yanaşmayacaq. Dövlətin mədəniyyət sahəsindən əldə edəcəyi gəlir, yalnız mədəniyyət sahəsinə xərclənəcək.

3.5. Gender bərabərliyi

Qadın və kişilər üçün siyasi, iqtisadi və sosial iştirakçılıqda bərabər imkanların yaradılması ReAl-ın siyasi istiqamətlərindən biridir. ReAl hesab edir ki, gender bərabərliyinin təmin edilməsi və qadınların sosial, iqtisadi və siyasi sahələrdə rollarının artırılması üçün 4 əsas istiqamətdə fəaliyyət planı həyata keçirilməlidir:

Təhsil. Orta məktəblərdə qızların təhsilinə mane olan məişət, inanc və sosial faktorların araşdırılması, problemlərin önlənməsi, bu sahədə maarifləndirmə və dialoqun dəstəklənməsi vacibdir. Orta və ali təhsilin stimullaşdırılması üçün tədbirlər planı hazırlanaraq həyata keçiriləcək.

Qadın hüquqları və azadlıqlarının təmin edilməsi. Bu istiqamət Azərbaycanda insan hüquq və azadlıqlarının təmin edilməsi sahəsində fəaliyyətin tərkibində ana xətlərdən biri olacaqdır. Bu təminat üçün beynəlxalq təşkilatların gender problemi üçün tövsiyələrinin yerinə yetirilməsi, sensitiv problemlərin (məsələn, qadın zorakılığı, qadın alveri, ayrı-seçkilik, selektiv abort və s.) önlənməsi üçün qanunvericiliyə dəyişiklikdən tutmuş qadın təşkilatlarının dövlət tərəfindən dəstəklənməsindən olan fəaliyyətləri həyata keçiriləcək.

Qadınları sosial-iqtisadi və siyasi cəhətdən gücləndirilməsi. ReAl hesab edir ki, bu istiqamətdə işlər qadın hərəkətlərinin, vətəndaş təhsilinin, qadınlar üçün kredit və biznes imkanlarının yaradılması, biznes və siyasi liderlik kurs və məktəblərinin dəstəklənməsi kimi önəmli istiqamətləri əhatə edəcək. Eyni zamanda ölkə səviyyəsində və sektorlar üzrə Gender bərabərliyi indeksi hazırlanacaq ki, bu gender təhlilini aparmaq və dəyişiklikləri izləməyə imkan verəcək.

Gender büdcələşdirilməsi. Gender büdcələşdirilməsi gender problemlərinin öyrənilməsi, gender təhlili, dövlət resurslarına bərabər çıxışın təmin edilməsi və gender problemləri üzrə xərclərin prioritet olmasını təmin etmək üçün olduqca vacibdir. Gender büdcələşdirilməsi bir sıra Avropa ölkələrinin təcrübəsinə uyğun olaraq aşağıdan yuxarı tətbiq ediləcək. İlk olaraq alimlər, dövlət qurumları və vətəndaş cəmiyyəti təmsilçilərindən ibarət bir qrup yaradılacaq ki, o da Gender təhlili aparacaq, müvafiq bələdçi hazırlayacaq, maarifləndirmə kampaniyaları və diskussiyalar təşkil ediləcək. İlk olaraq pilot qaydada bələdiyyə, El və dövlət büdcəsinin bir neçə xərc istiqaməti səviyyəsində gender büdcələşdirilməsi aparılacaq və 5 il müddətində bütün səviyyəli büdcələrdə tam tətbiq ediləcək.

3.6. İnanc

Dünyəvilik, dinin dövlətdən ayrılması və vicdan azadlığı. Cümhuriyyətçilik dinin dövlətdən ayrılmasını, dünyəviliyi təməl prinsipi kimi qəbul etsə də, dini etiqad azadlığını ən optimal surətdə təmin etmək cümhuriyyətimizin bünövrə azadlıqlarındandır. Din və vicdan azadlığı demokratiyanın mütləq atributlarından biridir. Ölkənin təhlükəsizliyi dini azadlıqların boğulması hesabına baş verməməlidir. ReAl Azərbaycanın dövləti təhlükəsizliyi ilə dini azadlıqların təmin olunması kimi iki təməl prinsipin optimal balansını yaradacaqdır.

Cümhuriyyətin dünyəviliyi o deməkdir ki, dövlət dini qanunlara görə idarə edilmir, dövlət vətəndaşlarına din və vicdan məsələlərinə aid heç bir rəsmi ideologiyanı qəbul etdirməyəcəkdir.

Dinin dövlətdən ayrılması o deməkdir ki, dövlətin öz dini yoxdur, imtiyazlı din və imtiyazlı dini icma məfhumu yoxdur, şəxsiyyətin dünyagörüşünə, vicdanla bağlı seçiminə aid məsələlər və heç biri dini hüquqi nöqteyi-nəzərdən dəstəkləməyən dövlətə aid məsələlər bir-birindən tamamilə ayrılacaqdır.

Dövlətin dindən ayrılığı həmçinin siyasi-ideoloji mahiyyət daşıyır və ictimai-siyasi sistemin dünyəviliyinə dəlalət edir. Dövlət dinin doqmatik məsələlərinə qarışmayacaqdır və bu məsələlərə aid qanun və qərarlar qəbul etməyəcəkdir. Din azadlığı qanunun müəyyənləşdirdiyi sərhədlər çərçivəsində mövcud olacaqdır. Qanunların təməlini fundamental dəyərlər prinsipi təşkil edir.

Dünyəvilik və dinin kulturoloji təsiri. Dünyəvilik ideologiya deyil, həyata keçirilən konsepsiya olduğundan bu prinsipin həyata keçirildiyi ölkənin dini, ictimai, siyasi xüsusiyyətləri bu anlayışa təsir göstərir. Cümhuriyyətimizin özünəməxsus tarixi, sosial və siyasi mühiti, ölkədə din mədəniyyətinin xüsusiyyətləri burada mövcud olan dünyəvilik anlayışında və onun həyata keçirilməsində nəzərə alınacaqdır. Lakin tarixilik demokratik idarəçilik vasitəsinin və fərdi azadlıqlar məqsədinin məhdudlaşdırılmasına əsas verməyəcəkdir.

Dini dəvət və vicdan azadlığı. Dinlər ona görə yayılır ki, istisnasız olaraq bütün dinlərin əsas prinsiplərindən biri dəvətdir, yəni təlimin təbliğidir. Dinlərin adeptləri onun sıralarının genişləndirilməsini və öz inanclarının yayılmasını bu həyatdakı əsas vəzifələrindən biri kimi görürlər. Dövlət dindarların bu hüququnu tanıyacaqdır.

Dövlət, ümumiyyətlə, hər bir vətəndaşın dinə münasibətilə bağlı əqidəsini ifadə etmək və yaymaq hüququnu qəbul edir. Yəni dini dəvət kimi konkret din əleyhinə, yaxud ümumən ateistik təbliğat da demokratiyanın təməl prinsipi olan vicdan azadlığının tərkib hissəsidir. Fəqət yalnız tolerant olanlara tolerant yanaşmaq mümkün olduğundan, ReAl nifrət təbliğatını məqbul hesab etmir.

Dindarlar və müasir dünyəvi vətəndaş cəmiyyəti dəyərləri. Dövlət qarşısında duran əsas məqsədlərdən biri dindarların Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına, qanunlarına əməl etməsini təmin etmək, dövlətçiliyinin, dünyəvi quruluşunun, demokratik ictimai-siyasi idarəçilik sisteminin, müasir vətəndaş cəmiyyətinin bərabərhüquqlu tərkib hissəsinə çevirməkdir.

Dövlət hər bir kəsin heç bir ayrı-seçkilik olmadan öz seçiminə uyğun dini inanca sahib olmaq və onu yaşamaq hüququnu tanıyacaqdır, heç bir dini görüşü qadağan etməyəcəkdir, dini baxışlara görə hər cür diskriminasiyaya qarşı çıxacaqdır, hər hansı dindarın törətdiyi qeyri-qanuni hərəkəti bütövlükdə onların mənsub olduğu dini görüşün məsuliyyəti kimi dəyərləndirməyəcəkdir, qanuni vasitələrlə hər hansı bir qanunsuzluğun qarşısını alarkən din azadlığını və yaxud dindarların sərbəst toplaşmaq azadlığını məhdudlaşdırmayacaqdır.

Bütövlükdə dini dünyagörüşü, dini xüsusiyyətləri, dini hissləri cəmiyyət həyatının ayrılmaz tərkib hissəsi kimi tanıyır, dini cəmiyyət həyatından kənarlaşdırmır, dini icmaları vətəndaş cəmiyyətini formalaşdıran qurumlardan hesab edir. Cümhuriyyət dünyəvi və dini təzahürlərin bir-birinə qarşı qoyulmasını deyil, onların dinc yanaşı yaşamasını təmin edəcəkdir.

ReAl iqtidarı:

– Vətəndaşların fundamental və beynəlxalq hüquqla tanınmış vicdan və dini etiqad azadlığı hüquqlarını təmin edəcəkdir;

– Dindarlığın müasir sekulyar vətəndaş cəmiyyətinə munaqişəsiz inteqrasiyası və ölkədə dini həyatın müsbət tendensiyalara dayanan harmonik inkişafı üçün əlverişli şərait yaradacaqdır;

– Ölkədə etiqad azadlığın, vətəndaşların dinə münasibətini müstəqil müəyyənləşdirmək, hər hansı dinə təkbaşına və ya başqaları ilə birlikdə etiqad etmək, yaxud heç bir dinə etiqad etməmək, dinə münasibəti ilə bağlı əlaqəsini ifadə etmək və yaymaq hüququnu təmin edəcəkdir;

– Dini mərasimlərin yerinə yetirilməsi sərbəstliyini (qanunlara zidd olmadığı halda) təmin edəcəkdir;

– Bütün dinlərə fəaliyyət üçün bərabər hüquqlu şərait yaradacaqdır;

– Din və məzhəb fərqi gözləmədən vətəndaşlara eyni münasibət göstərəcəkdir;

– İstənilən dini qrupun digərlərinə bərabər hüquqlu, lakin fərqli baxışlar sisteminə malik həmvətəndaşlar kimi dözümlü yanaşmasını təşviq edəcəkdir;

– Dini qurumların ölkənin sosial problemlərinin həllinə yönəlmiş xeyriyyəçilik fəaliyyətinin qurulmasına yardım edəcəkdir;

– İnanə və dini vergilərin cəmiyyətdə ehtiyacı olanların xidmətinə yönləndirilməsi üçün dini icmalarla koordinasiya işi quracaqdır;

– Mötədil dindarlara və dini qruplara ekstremizmə qarşı fəaliyyətdə dəstək verəcəkdir;

– Cümhuriyyətdə dövlət təhsilinin dünyəviləşdirilməsi təməl prinsipi sayılsa da, dini icmalara özəl ali və orta dini ixtisas məktəbləri təsis etmək hüququ tanıyacaqdır. Bu məktəblərin dövlətin müəyyən etdiyi qanun və standartlar əsasında yaradılıb fəaliyyət göstərməsini təmin edəcəkdir;

– Dini ədəbiyyatın idxalına qoyulan diskriminativ məhdudiyyətləri qaldıracaqdır;

– 1992-ci ildən sonra Din və Vicdan azadlığı haqqında qanuna əlavə edilən düzəlişlərin əksəriyyətini vicdan azadlığına ciddi məhdudiyyətlər qoyduğu üçün ləğv edəcəkdir;

– Dini Qurumlarla İş üzrə Dövlət Komitəsini ləğv edəcəkdir;

– Dini mərkəzlərin və qurumların zorla dindarlara səlahiyyətli dini avtoritet kimi qəbul etdirilməsi praktikasından imtina edəcəkdir. Bunun dindarın öz dini qaydaları ilə müəyyənləşdirilən hüququ olmasını tanıyacaqdır;

– “Ənənəvi və qeyri-ənənəvi” dinlər bölgüsündən imtina edəcəkdir;

– Bağlanmış ibadət yerləri açılıb icmalara qaytarılmasını təmin edəcəkdir.

IV. REAL TƏRƏQQİ

4.1. İqtisadi siyasət

ReAl inanır ki, Azərbaycanın ən mühüm resursu heç də təbiətin bəxş etdiyi təbii ehtiyatlar deyil, bacarıqlı və təşəbbüskar qabiliyyətli insanlarımızdır. İnsanımız ölkəmizin tərəqqisinin mənbəyi və hərəkətverici qüvvəsidir.

Azərbaycanın dünyada “neft-qaz ölkəsi” kimi deyil, “innovasiyalar ölkəsi” kimi tanınmasına nail olunacaq. Bunun üçün ölkə iqtisadiyyatı “təhsil-elm-texnologiya-istehsal-xidmət-məhsul-bazar” zəncirini təşkil edən texnoloji və ya ərazi klasterləşmə siyasəti əsasında inkişaf etdiriləcək. Ölkə iqtisadiyyatı fərqli məhsullar istehsal edən və xidmətlər göstərən ayrı-ayrı sahələrin məcmusu deyil, əlaqəli istehsal və xidmətləri birləşdirən, yerli və dünya bazarlarında rəqabətə davamlı məhsul və xidmətlər yaradan klasterlərdən təşkil olunacaq.

Ölkə iqtisadiyyatı azad rəqabətli bazar münasibətləri və xüsusi mülkiyyətin üstünlük təşkil etdiyi model əsasında inkişaf etdiriləcək. Dövlətin iqtisadi sahədə başlıca hədəfləri ölkədə bərabər imkanların, sahibkarlıq və investisiyalar üçün münbit şəraitin yaradılması, dünya iqtisadiyyatına inteqrasiyadır.

Azərbaycanın iqtisadi diversifikasiya strategiyası işlənib hazırlanacaq və 10 il ərzində bütün iqtisadi proqramların hədəfləri həmin strategiyaya uyğunlaşdırılacaq. Cihazqayırma, tibb sənayesi, kimya sənayesi, tikinti materialları, qida və aqrar sektor yaxın 10 il üçün diversifikasiya strategiyasında prioritet sahələr elan olunacaq. Hər El coğrafi xüsusiyyətlərinə, iqtisadi potensialına və tarixi ənənələrinə görə ixtisaslaşacaq. Müvafiq sahələr üzrə ixtisaslaşmaya dünyanın tanınmış şirkətləri və elm-təhsil müəssisələrinin cəlb edilməsi üçün şərait yaradılacaq. Bu şirkətlər klasterlərin mühüm həlqələrindən birini və ya bir neçəsini öz üzərinə götürəcək, qalan həlqələr üzrə ölkədə kiçik və orta müəssisələr şəbəkəsinin formalaşmasına imkanlar yaradacaqlar. Bu həm də məhsulların dünya bazarlarına çıxarılmasında mühüm amil olacaq.

10 ildən sonra neft sektorunun ÜDM-də və ölkə ixracında yeri 25 faizi ötməyəcək, Azərbaycan xammal ölkəsindən yüksək texnoloji məhsul istehsal və ixrac edən ölkəyə çevriləcək, ixrac məhsullarının 2/3-yə qədəri hazır məhsul istehsalı sahələrinin payına düşəcək.

Yerli sahibkarların xarici bazarlarda rəqabət qabiliyyətini qiymətləndirmək üçün reytingin hesablanması mexanizmi yaradılacaq. İldə bir dəfə ölkənin aparıcı müəssisələrinin rəqabət qabiliyyətinə dair rəsmi hesabat açıqlanacaq. Rəqabətə davamlı məhsulların xarici bazarlarda təşviqi barədə proqramlar həyata keçiriləcək.

Hökumətin sənaye siyasəti ölkədə təhsil sisteminin bazarın tələblərinə uyğunlaşdırılmasını təmin edəcək: peşə-ixtisas təhsili, ixtisasartırma və yenidən ixtisaslaşma, habelə ali təhsilin mühüm hissəsi klasterlərlə əlaqələndiriləcək. Texnoparkların, elm-sənaye və sənaye-texnologiya mərkəzlərinin, sənaye təşkili zonalarının (çoxlu sayda kiçik və orta ölçülü müəssisələrin bir ərazidə cəmləşərək orta q infrastruktur və institusional şərtlərdən faydalandığı istehsal əraziləri) yaradılması təmin ediləcək.

Regionların balanslaşdırılmış, bir-biri ilə bağlı və qarşılıqlı inkişafını təmin edəcək ərazi xüsusiyyətlərini nəzərə alan regional və regionlararası klasterlərin yaradılması stimullaşdırılacaq.

Dövlətin sahibkar kimi rolu minimuma endiriləcək. Böyük özəlləşdirmə proqramı qəbul ediləcək, dövlət sektorundakı emal və xidmət yönü müəssisələr özəlləşdiriləcək. Şəhərdaxili nəqliyyat, eləcə də metropoliten böyük şəhər bələdiyyələrinin səlahiyyətinə

veriləcək. Kommunal sektor – enerjipaylaşdırıcı və qazpaylaşdırıcı şəbəkələr, içməli su təminatı, kanalizasiya xidmətləri, məişət tullantılarının emalı sahələri mülkiyyət hüququ dövlətdə qalmaq şərti ilə konsessiya müqavilələri əsasında özəl sektora uzunmüddətli idarəetməyə veriləcək. Hökumətin vəzifəsi kommunal xidmətlərin tariflərinin tənzimlənməsi, bu xidmətlərin keyfiyyətli təşkili üçün standartların işlənməsi, infrastrukturun işlək saxlanması üçün nəzarət tədbirlərinin təşkili olacaq.

Dövlət şirkətləri yenidən strukturlaşdırılacaq, bu şirkətlərdə korporativ idarəetmə tətbiq ediləcək. Onlar kommersiya prinsipləri əsasında işləyəcəklər, dövlətlə bu şirkətlər arasında münasibətlər müqavilə əsasında tənzimlənəcək. Dövlət şirkətlərinin idarə edilməsi üçün müvafiq hökumət qurumlarının təmsilçiləri, menecerləri və vətəndaş cəmiyyəti təmsilçilərinin iştirakı ilə Müşahidə Şurası formalaşdırılacaq. Şirkətlərin xalis mənfəəti üzərində səhmdar kimi hökumət (Maliyyə Nazirliyi) sərəncam verəcək.

Dövlət maliyyəsi. Büdcə Məcəlləsi qəbul ediləcək. Respublika büdcəsi əsasən vergi və rüsumlardan formalaşacaq, milli səviyyədə dövlət xərclərinin və dövlət investisiyalarının maliyyələşməsinə yönəldəcək. Azərbaycan Respublikası Dövlət Neft Fondundan dövlət büdcəsinə transfertlər limitləşdiriləcək, fondan ayrıca infrastruktur və s. layihələrin maliyyələşdirilməsi dayandırılacaq. Fondun gəlirlərinin qalan hissəsi isə aktivlərin artırılması məqsədilə effektiv idarə ediləcək.

Kölgə iqtisadiyyatının, uçotsuz iqtisadi əməliyyatların aradan qaldırılması üçün effektiv və şəffaf vergi siyasəti yürüdülməlidir. Vergi bazasından maksimum istifadə üçün vergi uçotu genişləndiriləcək, istehsal, ticarət, xidmət sektorlarında hər bir əməliyyat uçotdan keçəcək və sənədləşdiriləcək.

Vergi dərəcələrinə yenidən baxılacaq, ƏDV-nin dərəcəsi azaldılaraq sektorlar və regionlar üzrə diferensiallaşdırılacaq, hüquqi şəxslərin məcburi sosial sığorta ayırmaları ləğv ediləcək. Hər bir vətəndaş, həmçinin dövlət qulluqçuları öz gəlirləri və əmlakı üzrə illik vergi bəyannaməsi təqdim edəcək. Vətəndaşların Şəxsiyyət Vəsiqəsinin nömrəsi avtomatik olaraq onların VÖİN-i kimi qeydə alınacaq.

Büdcə siyasəti nəticəyə yönəlik proqramlar əsasında maliyyələşməyə əsaslanacaq. Dövlət xərclərinin səmərəliliyinin artırılması və optimallaşdırılması üçün dövlət qurumları özlərinin strateji planlarına əsasən inkişaf proqramları hazırlayacaq və buna əsasən də büdcədən vəsait sifariş edəcəklər.

Dövlət büdcəsinin əsas prioritetləri təhlükəsizlik, insan kapitalının inkişafı, ölkə infrastrukturunun yenidənqurulması və sosial xidmətlərə çıxış imkanlarının genişləndirilməsi olacaqdır.

Dövlət investisiyalarının həcmi optimallaşdırılacaq, inkişaf proqramları əsasında həyata keçiriləcək, yalnız iqtisadi və sosial faydası əsaslandırılmış layihələr maliyyələşdiriləcək. Dövlət investisiyaları milli və El səviyyəsində fiziki, sosial infrastrukturun, həmçinin insan kapitalının inkişafı üzrə layihələrə yönəldiləcək. Dövlət investisiya proqramlarının hazırlanması üçün vahid metodologiya və standartlar tətbiq ediləcək, proqramlar beynəlxalq maliyyə institutlarının siyasətləri ilə əlaqələndiriləcək.

Bakı şəhərini ölkənin Qərb, Şimal və Cənub sərhədləri ilə birləşdirən dəmir yolları yenidən qurulacaq. İstər ölkə daxilində, istərsə ölkədən xaricə tranzit olaraq sərnişin və yükdaşımalarında dəmir yollarından geniş, effektiv istifadə edilməsinə dəstək veriləcək.

Ali Audit İnstitutunun (Hesablama Palatası) siyasi və institusional müstəqilliyi təmin ediləcək və Konstitusiyaya bununla bağlı uyğun maddələr daxil ediləcək. Ali Audit İnstitutu (Aİİ) Kollektiv Şura modeli əsasında fəaliyyət göstərəcək. INTOSAI-ın Mexiko Deklarasiyasının prinsiplərinə uyğun olaraq Aİİ-nin müstəqilliyinin (o cümlədən İnstitutunun rəhbərinin və auditorların müstəqilliyinin və toxunulmazlığının) təmin edilməsi üçün qanunvericiliyə müvafiq dəyişikliklər ediləcək. Aİİ-nin sədri və auditorlar 10 illik müddətə seçiləcək.

Aİİ dövlət büdcəsinə, büdcədən kənar fondlara, səhmləri dövlətə məxsus olan dövlət şirkətlərin büdcələrinə, El büdcələrinə, Böyükşəhər bələdiyyələrinin, şəhər və qəsəbə bələdiyyələrinin büdcələrinə dövlət maliyyə nəzarətini həyata keçirəcək. INTOSAI-ın Lima Deklarasiyasına uyğun olaraq Ali Audit İnstitutunun ictimai vəsaitlərin qanunauyğun, düzgün, qənaətcil, produktiv və effektiv istifadə edilməsini yoxlamaq, dövlət proqramlarının nəticələrini, habelə hökumət qurumlarının fəaliyyətinin nəticələrini qiymətləndirmək səlahiyyətləri olacaq.

Pul-kredit və bank siyasəti. ReAl stimullaşdırıcı pul-kredit siyasəti həyata keçirəcək, büdcə kəsirinin ÜDM-ə nisbətini 3%-dən aşağı səviyyədə saxlayacaq, valyuta bazarına müdaxiləni dayandıracaq və sərbəst məzənnə siyasəti yürüdəcək. Bakı Banklararası Valyuta Birjası öz statusuna uyğun olaraq xarici valyutaların manata nisbətən məzənnəsinin sərbəst şəkildə, tələb və təklif əsasında müəyyən edəcək. Ucuz kredit bazarının formalaşması Mərkəzi Bankın əsas hədəflərindən biri olacaq. Bu məqsədlə bank sektorunun kredit resurslarına olan tələbatını qarşılamaq üçün hökumət mərkəzləşdirilmiş kredit resurslarının həcmi əhəmiyyətli dərəcədə artıracaq.

Xarici bank kapitalının ölkəyə axınına əngəllər götürüləcək. Beynəlxalq Bank özəlləşdiriləcək. Sahə banklarının – İxrac Bankı, Aqrar Bank, Bələdiyyə Bankı və s. yaradılması təşviq olunacaq.

Fond bazarının inkişafına hökumət siyasi və texniki dəstək verəcək. Fond bazarının inkişafı üçün, ilk növbədə, ölkədə rəqabətə davamlı sənaye, maliyyə-sığorta və bank müəssisələrinin səhmlərinin və başqa korporativ qiymətli kağızlarının real bazarı formalaşdırılacaq; həm ölkə, həm də dünyanın fond bazarlarında fəaliyyətini quracaq investisiya fondlarının formalaşmasına şərait yaradılacaq. Azərbaycanın rəqabət qabiliyyətli və perspektiv müəssisələrinin qiymətli kağızlarının beynəlxalq fond bazarlarına çıxması təmin ediləcək.

4.2. Sahibkarlıq

Orta təbəqənin bazası olan kiçik və orta sahibkarlarla bağlı geniş təşviq siyasəti həyata keçiriləcək. Sahibkarlıq təşəbbüslərinin genişlənməsi üçün vahid proqramlar əsasında xüsusi kurslar (həm bütün maraqlananlar üçün, həm də ali və orta ixtisas məktəblərinin tələbələri üçün) təşkil ediləcək. Sahibkarlıq fəaliyyətinə təşəbbüslərin dəstəklənməsi üçün yeni işə başlayanlar çeşidli proqramlar (məsələn, biznes-inkubatorların yaradılması, güzəştli kreditlər, innovasiya layihələri üçün xərclərin bir hissəsinin dövlət hesabına ödənilməsi və s. kimi) həyata keçiriləcək. Sahibkarların hüquq və maraqlarını qoruyan Ombudsman institutu yaradılacaq.

Rəqabət Məcəlləsi qəbul ediləcək və haqsız rəqabətin bütün formaları aradan qaldırılacaq. Cəmiyyətdə rəqabət mədəniyyətinin (yəni “hər bir uğur ədalətli rəqabət və yarışma şəraitində əldə olunur” düşüncəsinin) formalaşması və inkişafına diqqət artırılacaq. Antiinhisar siyasəti müasir Avropa standartlarına uyğun qurulacaq. Lisenziyalaşdırılan iqtisadi fəaliyyətlərin sayı məhdudlaşdırılacaq, lisenziyaların əldə edilməsi vahid pəncərə (o cümlədən elektron) mexanizmi ilə həyata keçiriləcək.

Sahibkarların maraqlarını qoruyan birlik və assosiasiyaların formalaşması təşviq olunacaq. Hökumətin sahibkarlığın inkişafı sahəsində verdiyi mühüm qərarlar sahibkar birlikləri ilə dialoq əsasında qəbul olunacaq. Sahibkarlığa Yardım Milli Fondundan kreditlər yalnız kiçik və orta sahibkarlıq subyektlərinə verilməlidir. Kiçik və orta sahibkarların kreditlərinin sığortalanması məqsədilə Kreditlərin Sığortalanması Fondu yaradılacaq.

Ölkədə elmi-texnoloji istehsalın genişlənməsini, elmi-texniki işləmələr və yüksək texnologiya ilə bağlı layihələrin investisiyalaşdırılmasını dəstəkləmək üçün Vençur fondların yaranması təşviq ediləcək. Sahibkarların innovativ təşəbbüslərini dəstəkləmək, istehsalın texnoloji səviyyəsini yüksəltmək üçün İnnovasiya Fondu yaradılacaq.

4.3. Kənd

Hökumət dövlət mülkiyyətində qalan kənd təsərrüfatına yararlı torpaqları ikinci torpaq islahatı ilə özəlləşdirəcək. Aqrar sektorda ixtisaslaşmış fermer təsərrüfatlarının, kooperativlərin, kənd təsərrüfatı assosiasiyalarının yaradılması təşviq olunacaq. Mərkəzi hökumətin aqrar siyasətinin formalaşdırılmasına kənd təsərrüfatı assosiasiyalarının təsir rıçaqları yaradılacaq.

Kəndlərə yalnız ölkənin ərzaq təminatını həyata keçirən coğrafi ərazi kimi yanaşılmayacaq, “kənd” anlayışını tənəzzülün sinonimi kimi qəbul edən ictimai baxışın dəyişməsinə nail olunacaq. Kəndlərin siyasi və iqtisadi statusunun dəyişilməsi sayəsində onlar yaşayış üçün cəlbedici məkana çevriləcək.

Kəndlərin siyasi statusunun dəyişilməsi üçün ilk növbədə bələdiyyələr vasitəsilə kəndlərə özünüidarəetmə hüququ verilməlidir. Ədalətli və şəffaf bələdiyyə seçkiləri, hər bir kəndin regional özünü idarəetmədə təmsilçilik yarışında, yəni El Məclislərinə seçkilərdə iştirakı kəndlərdə ictimai-siyasi aktiv icmaların formalaşmasına imkan verəcək.

Hökumətin kənd inkişafına yönəlik xüsusi strategiyası işlənilib hazırlanacaq. Kənd ərazilərinin iqtisadi potensialının artırılması, sosial və fiziki infrastrukturun yenidənqurulması, ekoloji təhlükəsizliyinin təmin edilməsi həmin strategiyanın əsas hədəfləri olacaq. Böhranlı kənd ərazilərinin inkişafına xüsusi yanaşma olacaq. Kəndlərdə qeyri-kənd təsərrüfatı sahələrinin, ilk növbədə sənaye sektorunun inkişafı təmin ediləcək. Kənd inkişafının təmin olunmasında yaradılacaq Bələdiyyə İnkişaf Fondu mühüm rol oynayacaq.

4.4. İxracat və yeni bazarlar

Azərbaycanın ixrac potensialının artırılması, ölkəmizin əlverişli coğrafi mövqeyindən tranzit üçün geniş istifadə edilməsi, təkrar ixrac və sərhədyanı bazarlarının qurulması üçün bütün imkanlardan istifadə ediləcək. İxracat qarşısındakı süni baryerlər aradan götürüləcək, ixracat təşviq ediləcək, ixracatçılarımızın xarici ölkələrdə üzləşdiyi problemlərin həllinə dəstək

veriləcək. Həmçinin ixracatçılar xarici bazarlardakı proseslər, konyunktur, inkişaf meylləri və proqnozlar üzrə informasiya ilə təmin ediləcək.

İxracatçıların sahibkarlığın dəstəklənməsi əsas hədəflərdən olacaq. Bu məqsədlə İxrac Bankının yaradılması təşviq olunacaq. Eyni zamanda, sahibkarların ixrac etdiyi məhsulları nəqli və ya ixrac ölkəsində fəvqəladə və gözlənilməz hallardan mühafizə etmək üçün ixracın sığortası mexanizmi yaradılacaq.

Azərbaycanın Dünya Ticarət Təşkilatına (WTO) üzv olması və Avropa Birliyi Dərin və Genişləndirilmiş Azad Ticarət Sazişinin (DCFTA) imzalaması üçün gərək olan islahatlar (o cümlədən qanunvericiliyin təkmilləşdirilməsi) və ölkələrlə iki tərəfli sazişlər bir il ərzində başa çatdırılacaq.

Azərbaycan Avropa və Mərkəzi Asiya, həmçinin Rusiya, Türkiyə, İran, BƏƏ arasındakı yerüstü ticarət tranzitindən böyük gəlirlər əldə etmək imkanındadır. Bunun üçün Azərbaycanın sərhəd-gömrük məntəqələri yenilənəcək, yük avtomobillərinin sürətli keçidi təmin ediləcək, həmçinin Xəzər dənizindən Gürcüstan sərhədi, Rusiya sərhədi və İran sərhədi istiqamətlərində avtomobil yollarının beynəlxalq standartlara uyğun yenidənqurulması iki il ərzində başa çatdırılacaq. Yük avtomobillərinin hərəkətinə əngəl törədən süni maneələr aradan qaldırılacaq.

Ölkə ərazisində təkrar ixrac məqsədilə avtomobil, maşın və avadanlıq, texnologiya bazarlarının təşkil edilməsinə dəstək veriləcək. Eyni zamanda xarici vətəndaşların Azərbaycandan aldığı mallara “Vergidən azad” rejimi tətbiq ediləcək və gömrük keçidlərində malların üzərinə əlavə edilmiş dövriyyə vergiləri geri qaytarılacaq.

4.5. Çevrə

Dövlətin əsas prioritetlərindən biri “yaşıl iqtisadiyyat” prinsipinin tətbiqi, bu sahədə ciddi islahatların aparılması olacaq.

Ekoloji problemlərin həlli üçün qısa müddətdə qanunverici bazaya mütərəqqi əlavə və dəyişikliklərin edilməsi ilə yanaşı köklü ekoloji problemlərin həlli istiqamətində uzunmüddətli dayanıqlı ekoloji siyasət yürüdülməlidir.

Ekoloji siyasətin əsas məqsədləri aşağıdakılar olacaq:

- insanların sağlamlığı üçün təhlükəsiz çevrə şərtlərinin təmin edilməsi;
- dayanıqlı iqtisadi sistemin qurulması;
- biomüxtəlifliyin qorunması;
- insanların mənəvi istirahətinin təmin edilməsi.

Tullantıların idarə edilməsi. Bütün yaşayış məntəqələri kanalizasiya sistemi ilə təmin ediləcək və kanalizasiya sularının yalnız təmizləndikdən sonra su hövzələrinə axıtılmasına və ya təsərrüfat məqsədi ilə istifadə edilməsinə icazə veriləcək. Qısamüddətli dövr üçün bütün yaşayış məntəqələrində məişət tullantılarının idarə edilməsi mərkəzləri yaradılacaq. Uzunmüddətli dövr üçün bütün bölgələrdə məişət tullantılarının toplanması, çeşidlənməsi və idarə edilməsi infrastrukturunu yaradılacaq, bu məsələlər bələdiyyələr vasitəsi ilə həyata keçiriləcək. Neftlə

çirklənmiş ərazilərin təmizlənməsi və çevrə bərpa işləri üçün layihələr həyata keçiriləcək. Neft istehsalı ilə məşğul olan şirkətlər qarşısında ciddi ekoloji tələblər qoyulacaq. Bütün istehsal, təsərrüfat sahələrində tullantıların idarə edilməsi, aztullantılı texnika və texnologiyaların tətbiqi ilə bağlı ciddi tələblər qoyulacaq. Məişət tullantıları ilə çirklənmiş ərazilərin, çay dərələrinin, çimərliklərin, meşələrin təmizlənməsi həyata keçiriləcək.

İçməli su və su hövzələri. Qısamüddətli dövr üçün içməli su problemi olan hər bir yaşayış məntəqəsində su təmizləyici qurğular quraşdırılacaq, uzunmüddətli dövr üçün hər bir vətəndaşın içməli su ilə davamlı təminatı üçün infrastruktur yaradılacaq. Qısamüddətli dövr üçün Bakı buxtasının, Abşeron çimərliklərinin suları təmizlənəcək, daha sonra isə Xəzər dənizinin suyunun təmizlənməsi üçün uzunmüddətli irimiqyaslı layihələr həyata keçiriləcək. İrimiqyaslı layihələr üçün Xəzərsahili ölkələr əməkdaşlığa dəvət ediləcək. Təbii göllərin qorunub saxlanması, təmizlənməsi və çevrə bərpa işləri həyata keçiriləcək. Xüsusilə şirinsulu dağ göllərinin qorunması təşkil ediləcək. Təsərrüfat fəaliyyəti nəticəsində yaranmış süni göllər qurudulacaq və çevrəbərpa işləri həyata keçiriləcək.

Meşələr və ağaclar. Qısa müddətdə bütün yaşayış məntəqələrində qaz təchizatı təmin ediləcək. Kəndlərdə bioqaz qurğuları quraşdırılacaq. Təsərrüfat məqsədilə meşə və ağaclıq fondundan istifadəyə olan qadağaya daha sərt nəzarət ediləcək. Tikinti məqsədilə yaşıllıqların kəsilməsinə yalnız həmin yaşıllıqların başqa ərazilərə köçürülməsi şərti ilə razılıq verəcək. Bakı və ətraf ərazilərdə, Aran rayonlarında, Kür boyu ərazilərdə böyük yaşıllıq zolaqları salınacaq.

Alternativ enerji. Enerjiyə qənaət edən texnika və texnologiyaların ölkəyə gətirilməsinə diqqət ayrılacaq. Sürətlə alternativ enerji mənbələrindən istifadəyə keçiləcək. 5 il ərzində alternativ enerji mənbələrinin enerji istehsalında payı ən az 20%-ə çatdırılacaq. Atom Elektrik Stansiyası tikilməyəcək.

Qorunan ərazilər. Qorunan ərazilər genişləndiriləcək və daha effektiv idarəetmə nəzarət mexanizmləri tətbiq ediləcək. Bütün Dövlət Qoruqları Milli Parklara çevriləcək. Bütün qorunan ərazilərə vətəndaşların gəzinti və istirahət məqsədi ilə getməsinə şərait yaradılacaq. Milli parklara giriş şərtləri sadələşdiriləcək. Qorunan ərazilərdə könüllülərdən ibarət düşərgələr təşkil ediləcək.

Biomüxtəliflik. Şəhərlərdə küçə heyvanlarına qayğı mərkəzləri yaradılacaq.

İctimai nəqliyyat və ekoloji standartlar. Böyük şəhərlərdə, rayon mərkəzlərində ictimai nəqliyyatı inkişaf etdirməklə fərdi nəqliyyata olan tələbat azaldılacaq. Şəhərlərarası ictimai nəqliyyatın avtobusların və qatarların keyfiyyəti yüksəldiləcək. Rayon mərkəzlərindən bütün kəndlərə mütəmadi ictimai nəqliyyat təmin ediləcək. Taxi, yükdaşıma, avtomobil icarə xidmətləri ilə məşğul olan sahibkarlıq təşviq ediləcək.

Bu sadalananlar insanlarda fərdi nəqliyyata olan tələbatı azaltmaqla yanacaq, material və əmək israfının qarşısını alacaq. Velosipedin nəqliyyat vasitəsi kimi istifadəsinin genişləndirilməsi üçün addımlar atılacaq. Növbəti 5 il üçün velosipedin (onun bütün növlərinin) idxalına tutulan gömrük rüsumu ləğv ediləcək. Velosiped satışı, təmiri, icarə və velosipedlə bağlı digər xidmətlərdən əldə edilən gəlirdən tutulan vergilər ləğv ediləcək. Qısamüddətli dövr üçün böyük şəhərlərdə və uzunmüddətli dövr üçün tələbata uyğun olaraq bölgələrdə velosiped yolları

salınacaq, velosiped dayanacaqları quraşdırılacaq. Şəhərlərarası avtobus və qatarlarda velosipedlərin daşınması üçün şərait yaradılacaq.

Çevrə maarifçiliyi. Məktəblərdə ekoloji biliklərin tədrisinin genişləndirilməsi, şagirdlərə təbiətə sevgi və qayğı hisslərinin aşılanması məqsədi ilə mütəmadi ekoturilər, düşərgələr, ekoloji aksiyalar təşkil ediləcək. Təhsil proqramının tərkib hissəsi olaraq o cümlədən ekologiya və digər təbiət elmləri üzrə həm yerli, həm xarici elm mərkəzlərində ixtisaslı kadrlar hazırlanacaq, ixtisas artırma treninqləri təşkil ediləcək. Qorunan və təbii zənginliyi ilə seçilən ərazilərdə yaşayan insanlar bu istiqamətdə məlumatlandırılacaq. Ekoturizmi inkişaf etdirərək insanların gəlir əldə etməsinə şərait yaratmaqla ətraf mühitin qorunmasında yerli əhalinin fəal iştirakı təmin ediləcək. Ekoloji maarifləndirmə ilə bağlı çap materiallarının, lövhələrin, videoçarxların, sənədli filmlərin və s. hazırlanması dövlət tərəfindən maliyyələşdiriləcək

Sosial aktivlik. QHT sektorunun ekoloji proqramların hazırlanmasında, həyata keçirilməsində iştirakı təşviq ediləcək. Dövlət ekologiya ilə bağlı qrant layihələri elan edəcək.